ГОДИШНИК

на АСОЦИАЦИЯ „ОНГЪЛ“, том 25, год. XIX, 2026

УСТНА И ПИСМЕНА ИСТОРИЯ: ЕЗИЦИ НА ОБЩУВАНЕТО

София, 2026

Годишникът се издава
с подкрепата на Община Самоков

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

І ПКС дфн Росен Росенов Малчев (Главен редактор)
доц. д-р Константин Звездомиров Рангочев
проф. дфн Николай Иванов Ненов
проф. д-р Маргарет Драганова Димитрова

Международни членове:
проф. дфн Владимир Напольских, чл.-кор. РАН,
Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте РФ, Москва; Уральский федеральный университет им. первого Президента России Б. Н. Ельцина, Екатеринбург, Россия
проф. д-р Трајче Нацев, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Република Северна Македонија

УСТНА И ПИСМЕНА ИСТОРИЯ: ЕЗИЦИ НА ОБЩУВАНЕТО

Първо издание

© Асоциация за антропология, етнология
и фолклористика „Онгъл“, 2026
ел. поща: ongal1991@abv.bg
www.ongal.net
© Импресарско-издателска къща „Род“, 2026
ел. поща: rod_sofia@yahoo.com

Формат 16/60/84
Тираж 200
Печат: *Тип-топ прес*

ISSN 1311-493X

ANNUAL

of 'ONGAL' ASSOCIATION, Vol. 25, Year XIX, 2026

ORAL AND WRITTEN HISTORY: LANGUAGES OF COMMUNICATION

Sofia, 2026

The Annual is published
with the support of Samokov municipality

EDITORIAL BOARD

1st class teacher Rossen Rossenov Malchev, Dr. Habil.
(Editor-in-shief)
Assoc. prof. Konstantin Zvezdomirov Rangochev, Ph.D.
Prof. Nikolay Ivanov Nenov, Dr. Habil.
Prof. Margaret Draganova Dimitrova, Ph.D.

International members:
Prof. Vladimir Napolskih, Dr. Habil., Corresponding Member of the Russian Academy of Sciences, Russian Presidential Academy of National Economy and Public Administration, Moscow; Ural Federal University named after the first President of Russia B. N. Yeltsin, Yekaterinburg, Russian Federation
Prof. Trayche Natsev, Ph.D., Gotse Delchev University, Shtip, Republic of North Macedonia

ORAL AND WRITTEN HISTORY: LANGUAGES OF COMMUNICATION

First edition

© 'Ongal' Association of Anthropology, Ethnology, and Folklore Studies, 2026
e-mail: ongal1991@abv.bg
www.ongal.net

© 'Rod' Impressario & Publishing House, 2026
e-mail: rod_sofia@yahoo.com

ISSN 1311-493X

СЪДЪРЖАНИЕ

Уводни думи 11

САМОКОВ И САМОКОВЦИ

Иванка Гергова – Самоковският митрополит Филотей 18
Константин Рангочев – Самоковски загадки:
за името на село Доситеево, общ. Харманли 29
Ивелин Любенов – Ралу Коциасоглу-Кацигра –
пловдивската любима на Захарий Зограф и нейният портрет
от Частен музей галерия „Кацигра“ в Лариса, Гърция 36

ОБРАЗ И ИЗОБРАЖЕНИЕ

Теодор Пеев – За станимашкия зограф Спирос Михалис 67
Теодор Пеев – За зографина Димитър Христов и неговите
зографии в Станимака, Станимашко и Родопите 79

АРХЕОЛОГИЯ И САКРАЛНА ИСТОРИЯ

Росица Манова, Стефан Александров – От лечебна
към култова употреба на червените пигменти
през Бронзовата епоха 87
Николай Сивков – Време и пространство в текстурата
на един музеен артефакт (неолитен календар
от Западна България) 99
Јулијана Иванова – Светилището на Коколов рид 115
Илинка Атанасова, Благица Стојанова – Црквите
и манастирите од Кочанска епархија. *Извор на информации* 128
Благовест Петров – Църквите на Кюстендилското Краище 150
Филип Петрунов – Вградено – съградено 172
Любомир Цонев – Тракийският конник, реинтерпретиран
като Св. Георги – съществен елемент
от българската етногенеза 185

Сотир Иванов – Реалност и илюзии в опазването
на българското културно наследство. Примерът с църквата
„Св. св. Петър и Павел“, с. Беренде, община Драгоман 204

ФОЛКЛОРИСТИКА И ЕТНОГРАФИЯ

Тодор Моллов – Българската версия на баладата
за мъртвия брат (антропонимия и календар) 229
Снежанка Генчева – Епическите народни песни
за кръщаването на мъжката рожба на цар Иван Шишман:
влашка или сръбска дружина идва в Търново 251
Стефани Велчева – Мотивът за вграждането
между фолклора и литературата 268
Веселка Тончева – *Устно* и *писмено* в песенната
традиция от края на XIX – началото на XX век
(върху примери от сбирките на Лудвик Куба
„Písně bulharské“ (1929) и „Písně makedonské“ (1928)
от поредицата „Slovanstvo ve svých zpěvech) 277
Росен Р. Малчев – Трансформации: фолклор –
литература – театър (епизод от дейността на едно
ученическо театрално студио) 297
Владимир Пенчев – Танцовите фолклорни колективи
като фактор за самоидентификацията на българските
общности в чужбина 309
Десислава Генчева – Обичаи при смърт и погребение
в село Бреница, Плевенско, от втората половина
на XX век до днес 320

ЕТНОС И КНИЖОВНОСТ

Татяна Илиева – Езикът на сакралната геометрия
в глаголическите знаци или, За семиотичния код
на Константин-Кириловото мисионерско писмо 334
Дејан Крстић – Књижевност на дијалектима
Источне и Југоисточне Србије 369

Ирина Потапенко – Ролята на печатните медии
сред българите в Украйна във формирането
на националната идентичност 437
Лина Гергова – Животът на един българин в Аржентина
през първата половина на XX век (епистоларното
наследство на Николас Петков) 452
Неда-Мария Панайотова – Етнически и културни
белези и стереотипи във филмовия превод 469
Красимира Петрова – Историята в комикси – нарисувана,
разказана, написана 480

ИСТОРИЯ И ГЕОГРАФИЯ

Йордан Тенев – Дело № 1 на Първи състав
на „Народния съд“ в Горна Джумая 491
Владимир Власков – Анализ на тематични карти
от Атлас на Украйна, 1937 година 498
Драган Веселинов, Трајче Нацев – Форми на заштита
и спасување од опасности во периодот
на ослободителната револуционерна борба
во Штип и Штипско 509

ПРИРОДА И ОБЩЕСТВО

Владимир Власков – Защо често определяме климата
на град София като отвратителен 520

КНИЖЕН ПРЕГЛЕД

***Албена Георгиева Малчева.* Избрани фолклорни
изследвания. In memoriam** 550

Илюстрации 553

TABLE OF CONTENTS

Foreword 15

THE TOWN OF SAMOKOV AND ITS PEOPLE

Ivanka Gergova – Philoteos, the Metropolitan of Samokov 18
Konstantin Rangochev – Samokov Riddles: on the Name of the Village of Dositeevo, Harmanli Municipality 29
Ivelin Lyubenov – Ralu Kotsiasoglu-Katsigra – Zahari Zograf's Plovdiv Beloved and Her Portrait from the Katsigra Private Museum-Gallery in Larissa, Greece 36

IMAGE AND DEPICTION

Teodor Peev – Stanimaka Icon-Painter Spiros Mihalis 67
Teodor Peev – The Icon-Painter Dimitar Hristov and his Religious Artworks in Stanimaka and Its Region, and in the Rhodopes 79

ARCHAEOLOGY AND SACRAL HISTORY

Rositsa Manova, Stefan Alexandrov – From Medicinal to Cult Use of Red Pigments during the Bronze Age 87
Nikolay Sivkov – Time and Space in the Texture of a Museum Artefact (Neolithical Calendar from Western Bulgaria) 99
Julijana Ivanova – The Cult Site of Kokolov Rid 115
Ilinka Atanasova, Blagica Stoyanova – Churches and Monasteries of the Kočani Diocese. *A Source of Information* 128
Blagovest Petrov – The Churches in the Region "Kyustendil Kraishte" 150
Filip Petrunov – Built in – Constructed 172
Lyubomir Tsonev – The Thracian Horseman, Reinterpreted as St. George – an Essential Element of Bulgarian Ethnogenesis 185

Sotir Ivanov – Reality and Illusions in the Preservation of Bulgarian Cultural Heritage. The Case of the Church "Sts. Peter and Paul," Village of Berende, Dragoman Municipality 204

FOLKLORISTICS AND ETHNOGRAPHY

Todor Mollov – The Bulgarian Version of the Ballad about the Dead Brother (Anthroponymy and Calendar) 229
Snezhanka Gencheva – The Epic Folk Songs about the Christening of Tsar Shishman's Male Child: a Wallachian or Serbian Squad Arrives in Tarnovo 251
Stefani Velcheva – The Maiden Sacrifice Motif between Folklore and Literature 268
Veselka Toncheva – *Oral* and *Written* Transmission in the Song Tradition of the Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries (Based on Examples from the Collections *Písně bulharské* (1929) and *Písně makedonské* (1928) by Ludvík Kuba from the series *Slovanstvo ve svých zpěvech*) 277
Rossen R. Malchev – Transformations: Folklore – Literature – Theatre (An Episode from the Activities of a Student Theatre Studio) 297
Vladimir Penchev – Folklore as a Factor of Self-Identification of Ethnic Communities in a Foreign Ethnic Environment 309
Desislava Gencheva – Customs Related to the Death and Burial in the Village of Brenitsa, Pleven region, from the Second Half of the Twentieth Century to the Present Day 320

ETHNOS AND LITERARY CULTURE

Tatyana Ilieva – The Language of the Sacred Geometry in the Glagolitic Signs or, on the Semiotic Code of Constantine-Cyril's Missionary Script 334

Dejan Krstić – Literature in the Dialects of Eastern and Southeastern Serbia 369
Iryna Potapenko – The role of Print Media among the Bulgarians in Ukraine in the Formation of National Identity 437
Lina Gergova – The Life of a Bulgarian in Argentina in the First Half of the Twentieth Century (The Epistolary Legacy of Nicolás Petkoff) 452
Neda-Maria Panayotova – Ethnic and Cultural Characteristics and Stereotypes in Film Translation 469
Krasimira Petrova – History in Comics – Drawn, Told, and Written 480

HISTORY AND GEOGRAPHY

Yordan Tenev – Case No. 1 of the First Chamber of the *People's Court* in Gorna Dzhumaya 491
Vladimir Vlaskov – Analysis of Thematic Maps from the Atlas of Ukraine of the Year of 1937 498
Dragan Veselinov, Trajce Nacev – Forms of Protection and Rescue from Dangers during the Period of the Liberation Revolutionary Struggle in Shtip and Its Region 509

NATURE AND SOCIETY

Vladimir Vlaskov – Why We Often Describe the Climate of the City of Sofia as Disgusting 520

BOOK REVIEW

***Albena Georgieva Malcheva.* Selected Folklore Studies. In memoriam** 550

Illustrations 553

ЕЗИКЪТ НА САКРАЛНАТА ГЕОМЕТРИЯ В ГЛАГОЛИЧЕСКИТЕ ЗНАЦИ ИЛИ, ЗА СЕМИОТИЧНИЯ КОД НА КОНСТАНТИН-КИРИЛОВОТО МИСИОНЕРСКО ПИСМО[1]

Татяна Илиева
Кирило-Методиевски научен център
при Българска академия на науките
Великотърновски университет „Св. Кирил и Методий“

Въведение

Въпросът за графичните източници на глаголицата, от които Константин-Кирил е „черпел“ идеи за формите на своите букви, и за модела, по който да изгради системата на своята писменост, е един от основните проблеми за решаване както пред първото поколение учени, положили основите на палеославистиката в началото на XIX век, така и пред съвременните изследователи. Поради липсата на преки документални доказателства, отнасящи се до епохата на изобретяването на славянската писменост, са изказани най-различни хипотези относно потеклото на тази толкова странна писменост: че е произлязла вторично от кирилицата, че възхожда към някоя от руническите писмености, че е свързана генеалогично с финикийското, староеврейското, самаританското, палмирското, етиопското, хазарското, арабското, албанското, староперсийското, авестийското писмо, че неин първообраз е гръцкият минускул или някоя от кавказките азбуки – грузинска или арменска. Откриват се сходства с коптската, латинската, готическата писменост, клинописното писмо, кипърския силабар, както и с магически, астрономически, медицински и други знаци, съществували през Средновековието (Кипарский 1968: 91 – 92; Илчев 1985: 502 – 509). Изводите се базират на прилики в

[1] Публикацията е подготвена по ПРОЕКТ BG16RFPR002-1.014-0011-C01 „Устойчиво развитие на Център за върхови постижения „Наследство БГ“.

елементите, от които са изградени буквите в съпоставяните писма и които ги отличават стилистически.

Това, което обединява тези разнородни мнения е, че всички те изтъкват историчността на графиката на глаголическите знаци, доколкото за всеки един може да се открие пряк графичен първообраз от друга система. Като аргумент в полза на тези схващания се изтъква, че създателят на глаголицата е бил добре запознат със знаците на различни християнски писмености от Африка и Близкия изток, които е могъл да усвои както в Константинопол, така и по време на многобройните си мисионерски пътувания. Довод са и културните контакти и взаимовлияния в този регион.

Още Фр. Миклошич обаче отбелязва, че от една страна, изглежда невероятно създателят на глаголицата да е подбирал отделни знаци за своята азбука безразборно оттук-оттам, но че същевременно глаголическите букви очевидно не произлизат и от буквите на една-единствена азбука – гръцката, било чрез стилизация или буквени комбинации. И Е. Георгиев убедено твърди, че *„глаголицата... не е азбука, чиито букви са преработени от буквите на някоя източна или европейска азбука“* (Георгиев 1952: 74).

Г. Прохоров, който допуска връзка на глаголицата с мисионерските азбуки от Изтока, свързани с монофизитството, в крайна сметка стига до заключението, че създателят на глаголицата (според изследователя това не е Константин-Кирил Философ, а Константин Кападокийски, живял през IV – V в.) несъмнено е бил креативен и освободен в творческия си акт от сляпо робуване и следване на какъвто и да е модел, затова е трудно да се установи откъде е заимствал рисунъка на буквените фигури за своето писмо или да се разгадаят мотивите за избора на една или друга форма (Прохоров 1992:182 – 183).

Общ недостатък на хипотезите за екзогенен произход на глаголицата е, че в тях често се разглеждат повърхностни и случайни прилики между знаци от различни писменост и никоя от тях не успява да изгради стройна и обоснована теория.

Според други учени глаголицата не е продукт на никаква еволюция, а плод на личното вдъхновено творчество на вярващ християнин, а преобладаващото мнозинство от буквите ѝ са базирани

на *„трите най-важни символа в християнската религия: кръста (символ на Христос), триъгълника (символ на Пресв. Троица) и кръга (символ на безкрайността и всемогъществото на Бога)“*, като пръв финландският учен от руски произход Г. Чернохвостов определя посочените геометрични фигури за основни градивни елементи на глаголическите знаци, обвързвайки ги с основните постулати на евангелското учение[2]. Пак той е първият, който забелязва и връзката на огледалните знаци ИЖЄ (20) и ⷭⷅⷈⷪ със сакралната абревиатура ӥ̄с̄, стояща в началото на Изборното Евангелие, и изтъква във връзка с това, че техните начертания не са заети от никоя позната писмена система, а са съставени на базата на упоменатите по-горе геометрични елементи. (Kiparsky 1964: 393 – 400. Кипарский 1968: 91 – 97).

Изхождайки от постановката на Г. Чернохвостов, английският палеославист М. Самилов пръв се опитва да свърже формите на съответните букви с техните обозначения и на тази база да извлече тяхната символна концепция (Samilov 1970).

През 1982 г. излиза книгата на В. Йончев „Древен и съвременен български шрифт“ (в съавторство с Олга Йончева). В нея той предлага и развива хипотезата за генеративния модел на глаголицата – окръжност, пресечена от отвесна, хоризонтална и две разполовяващи квадрантите линии, върху който се развиват и определят формите на всички букви от Константин-Кириловата азбука и който представлява според създателя си *„графичен символ на вселената и планетата Земя“*. (Йончев, Йончева 1982; Йончев 1997). В основата на модула са буквите ⷡⷓⷜ и ⷬⷪ, отговарящи на грц. Алфа и Омега – схематичен образ на Евангелското свидетелство за Месия „Аз съм Бог, Иисус Христос, Начало и Край, Бог вечен и съвършен“ (Йончев, Йончева 1982, Йончев 1997). Паралелно с определяне формата на буквите от глаголицата според В. Йончев са съставени и техните названия, които носят свой смисъл. Всяка буква според В. Йончев е знак за едно понятие.

Тезата на В. Йончев за генеративен глаголически модел по-късно е подета и доразработена в хърватската палеославистична школа от

[2] Този извод е направен независимо през 1949 г. от Г. Чернохвостов във Финландия (виж: Кипарский 1968: 93) и през 1952 г. от Е. Георгиев в България (Георгиев 1952: 77 – 78). Вж. преглед у Димитрова 2021: 91.

Марица Чунчич и Славомир Самбуняк. М. Чунчич се стреми да обоснове философската релевантност на Йончевия генеративен модел, дирейки смислова значимост в конфигурацията на буквите в текста и мотивирайки я с особеностите в световъзприятието на средновековните книжовници (Chunchich 1995–1996: 19 – 53).

В книгата си „Граматософията на Константин Философ Солунски“ Сл. Самбуняк издига своя хипотеза за произхода и значението на първата славянска азбука, предлагайки собствен генеративен глаголически модел (наричан от него ‘Константинова мандала’), в който включва четири градивни елемента: освен формулираните от Г. Чернохвостов постулати, интерпретирани от него като части на по-големи символно натоварени единици, а именно хексаграма и ауреола, той добавя и още един допълнителен четириъгълник. С него Сл. Самбуняк мотивира онези букви от азбуката, за които няма база в теорията на Г. Чернохвостов. Изследователят обвързва своето геометрично построение идейно с Божията Σοφία, разглеждайки символното му значение в контекста на библейската книга Премъдрост Соломонова и Пространното житие на св. Кирил (гл. 13-14) (Sambunjak 2004) .

Като построение, съставено от две последователни, взаимодопълващи се системи – едната на буквените идеограми и другата на акростиха – охарактеризират глаголицата белгийските учени Фр. Винке и Р. Детрез. Те разграничават няколко графични компонента – кръг (вечност), хоризонтална линия (земя) и вертикална линия (възходящо направление), чието пресичане означава връзката небе – земя, ъгъл. Като знакообразуващ градивен елемент в Константин-Кириловото писмо Фр. Винке и Р. Детрез включват и крилото, свързан семантично със Св. Дух. В чертежите на много от нейните знаци (ⰖⰔ, ⰓⰀ, ⰅⰑ, ⰇⰊ, ⰓⰅ, ⰖⰄ, ⰅⰑ, ⰔⰔ, и др.) изследователите виждат различни варианти на идеограмата гълъб, смятайки я за един от най-важните образи във византийската мистика[3] (Vynke, Detrez 1992; Винке 1996, Димитрова 2021: 143-144).

Ще спомена тук и името на Н. П. Саблина, за която буквите на глаголическата азбука не са конвенционални (приети, договорни

[3] Вж. критика на изследователския подход на Фр. Винке и Р. Детрез у Иванова 2004: 78 – 93.

знаци), а иконични символи, при които има покритие между плана на изразяване и плана на съдържание. Т.е. те не са като някаква картина на въображаема реалност, а икона – образ на самата жива реалност. Глаголицата, по думите на Н. П. Саблина, е матрицата на света, отразяваща неговите съществени онтологични принципи (Саблина 1999).

Подобна тема развива в трудовете си върху глаголическата символика и Л. Б. Карпенко, която изследва Константин-Кириловото писмо като семиотична система. Цялата глаголическа азбука, според тази изследователка, се разгръща в един цялостен християнски символ – „вселенският кръг“ с вписан кръст, който въплъщава идеята за баланс между противоположности, поддържан в равновесие чрез кръста, знанието, разума и вярата. (Схема 1)[4]

Ако изброените дотук автори разглеждат семиотиката на първата славянска азбука в съответствие с мисионерските цели и задачи, които следва св. Кирил като неин създател, то други я обвързват с нейния предполагаем според тях езически произход.

О. И. Глазунова например, която споделя мнението за традиционния произход на глаголицата като предкирилово руническо писмо у славяните, също отбелязва обмислеността на глаголицата, подчертавайки, че в буквените символи на тази древна писменост няма нищо, което да е случайно възникнало в процеса на тяхното формиране и обединяването им в система – теза, която принципно противоречи на схващането за глаголицата като стихийно еволюирало традиционно писмо. Схематичните изображения на писменàта излъчват, според изследователката, определено оригинално значение, притежаващо системна фигуративно-когнитивна и структурно-символична семантика за носителите на езика. Всяка от глаголическите букви, смята О. И. Глазунова, въплъщава в своя строеж зрителните, слуховите, асоциативно-образните и менталните представи на предшестващите поколения, явявайки се средство за кодиране на резултатите от познанието им за окръжаващата ги действителност. Глаголическата знакова система, по мнението на тази изследователка, отразява при-

[4] Илюстрациите към статията са публикувани в края на годишника, на стр. 619 – 635.

митивното мислене, основаващо се на асоциативни връзки между знака, неговото значение и асоциативно формиралата се представа за ролята, която това значение играе в живота на обществото (Глазунова 2020: 46 – 61).

Противник на геометрично-асоциативния рационализъм, който се опира на външно сходство и представя Константин-Кириловите писменà като подражание на такива от по-стари графични системи, големият български палеославист Ив. Добрев обединява гледището на историка и символиста в своето компаративистично изследване върху първата славянска азбука. Той обяснява основните елементи на глаголическите знаци въз основа на многобройни съпоставки и изобилен сравнителен материал от съществуващите писмености у различни народи и тяхната семантика (Добрев 2005). Според него корените на глаголицата не са в късния християнски рационализъм, а са много по-древни и дълбоки (Добрев 2005: 74). Те носят мъдростта на Великата майка, предшестваща християнската Премъдрост Божия, която се явява надстроечният елемент в глаголицата, наследил от елинската философия духа на Изтока. Историческият поглед не пречи на Ив. Добрев да вижда символика и дори мистика в Константин-Кириловите букви. Изследването на Ив. Добрев върху семиозиса на глаголическата азбука е едно красноречиво доказателство, че двата подхода – историческият и символическият – са напълно съвместими и не непременно взаимоизключващи се (Добрев 2005: 82).

И според И. Димитрова графичната форма на глаголическите букви е обвързана с образи и понятия с исторически смисъл и конкретна интерпретация в определена културна среда. (Димитрова 2021: 86). Изследователката подчертава, че писмената реч съдържа различни правила от тази, с която общуваме всеки ден. Тя кодифицира езика по начин, който придава на писмения текст многопластов характер. В него значение има не само речевият изказ, но и начинът, по който той е изразен и записан. Ръкописните паметници са изпъстрени с редица означения от графичен и символен характер, които издават наличието на скрит смисъл във формите и имената. (т.нар. метатекст) (Димитрова, 07.04. 2025).

Предлагана хипотеза

Споделяйки становището, че Константин-Кирил Философ създава една оригинална по своя замисъл писменост (не без влиянието обаче на предходната близкоизточна писмена култура, превърнала се в неизчерпаем извор на вдъхновение за него), се опитах да коригирам неточностите в генеративния глаголически модел на В. Йончев – конструиран изцяло на базата на кръга, той не отчита квадратната база на част от буквите в глаголицата, което води до своеобразно изкривяване на правите линии в техния чертеж. (Фиг. 1)

Чрез наслагване на глаголическите букви мислено една върху друга образувах сложно-съставна фигура, изградена на принципа на припокриващи се правоъгълна и полярна координатни ситеми с обща начална точка. Условно я нарекох с термина *глаголическа матрица*, който ще употребявам и по-нататък. (Фиг. 2)

Построението включва:

Основни постулати

- център;
- лъчи, излизащи от центъра и формиращи кръстове $+$[5], $\times$[6];
- квадрат $\square$[7];
- ромб $\diamondsuit$[8];
- триъгълник голям $\triangle$. Още триъгълници $\triangle\triangledown\triangleright\triangleleft$;

---

[5] Правият четириконечен кръст се възстановява като конструктивен елемент по глаголическата буква ⰰ (АЗЪ). Части от него откриваме в ⱋ (ⱇⰱⰰⱎⰹ) и ⱂ (Ⱏⰾⱁⰽⱁⰻ). Погледнато от обратна перспектива, фигурата $+$ служи за генериране на упоменатите букви.

[6] Х-образният кръст се възстановява въз основа на глаголическите букви ⰶ (ЖИВѢТЄ) и ⰲ (ИЖЄ[10]). Части от него откриваме в ⰳ (ГⰰⰰГⱁⰰⰻ) и ⰵ (ХѢРЪ).

[7] Квадратът се възстановява въз основа на глаголическите букви ⰻ (ⰠⰆЪ), ⰱ (БⰶКЪⰻ), ⰽ (Кⰰⰽⱁ), ⰿ (ПѢ), ⰸ (Шⰰ) и ⰷ (ЦШⰰ), всяка от които съдържа определена част от цялата фигура. Квадратът като елемент присъства и в генеративния глаголически модел според Сл. Самбуняк, но в различна конфигурация. Вж. Sambunjak 1998.

[8] Ромбът (втори квадрат под ъгъл 45º) се възстановява въз основа на буквите от глаголицата ⱄ (ⱋѢⰰⰯ), първия елемент на йотуваната голяма носовка Ⱄⰵ, Ⱟ (ЦИ), ⰴ (ЧРЬВЬ), както и ⸗- и ⸗- образните варианти на буквите Ⱏ (ⰆѢⰆⰆⰹ) и Ⱊ (ⰆⱁⰆⱃⱁ).

- кръг голям (макроокръжност) ⍜[9];
- спирала ⍣ – малки кръгове в секторите между раменете на 2-та кръста[10].

Още кръгове (Фиг. 3):

– среден по размер кръг, концентричен на големия, чиято окръжност минава през допирателните на секторните кръгове[11];

– още два средно големи кръга, чиито окръжности се пресичат с окръжността на концентричния кръг и имат допирна точка помежду си в центъра, а диаметрите им лежат върху вертикалното рамо на ✛[12];

– две полуокръжности с допирна точка в центъра[13].

Така оптимизираният генеративен модел проявява следните свойства:

- Той е антитетична фигура, съдържаща антитези: горе ↔ долу, ляво ↔ дясно, затворено ↔ отворено пространство, кръг ↔ квадрат.
- Освен това е симетрична фигура, определена спрямо координата на центъра.
- Генеративният модел не е прост геометричен конструкт. Той е условен и абстрактен образ на мирозданието и свещената история. В този смисъл всеки глаголически знак, генериран в него освен звуково и числово значение има също и концептуално такова. Планът на съдържание на глаголицата като система от концептограми е християнската догматика и свещената история, чиито предметни компоненти стават означаеми посредством графичните знаци. Нали-

[9] Големият кръг (макроокръжността) се възстановява въз основа на глаголическата буква Ⓞ (Ѿ). Части от него откриваме в Ѱ (ѬѢДЗІ), ѡ (ДѲБРѲ), Ꙗ (ІЄСТЬ) и ѳ (ѲИЗ).

[10] Осемте секторни кръгове-спирали се възстановяват чрез глаголическите букви Ѱ, ѡ и Ⱁ.

[11] Кръгът, който е концентричен на големия, се възстановява чрез буквите Ф (ФРЬТЬ) и ⳩ (ИКЗ).

[12] Външно допирните на концентричния кръгове се възстановяват чрез буквите Ѯ (ИЖЄ[20]) и Ѯ (СЛѲѮѲ).

[13] Двете полуокръжности се възстановяват чрез глаголическите букви за носовите гласни.

чието, респ. отсъствието, на определен постулат като градивен елемент е значимо за тълкуването на буквите. Семантиката се базира на комбинацията от съставки. Всяка буква съдържа в себе си частите на цялото и в семиотичен план може да бъде възприета адекватно само в матрицата, която е своеобразен генератор на смисли. (Фиг. 4)

Специфика на изследването

На следващите страници разглеждам символиката на всеки от отделните постулати в матрицата. Преди да започна, искам да уточня, че не разполагаме с никакви преки исторически данни за вложено от автора символно значение в буквите на съставената от него азбука. Въпреки това обаче аз съм убедена, че те притежават такова. Аргументи в полза на тази хипотеза въпреки липсата на подкрепящи я автентични сведения са както мисионерският характер на Константин-Кириловото писмо, така и метафизическият характер на пораждащата го източнохристиянска култура, сама по себе си обвеяна с богата образност и алегорика, а не на последно място и съществуващата азбучна тълковна традиция около т.нар. свещени писменост, каквито са староеврейската и гръцката. Всичко в Средновековната християнска естетика на Ориента почива върху християнския догмат за изразяване на трансцендентното чрез неподобни образи от света на иманентното. Това е начин на мислене и метод на представяне – начинът на мислене и методът на представяне на изобретателя на тази феноменална азбука, глаголицата, св. Константин-Кирил. Тъкмо защото липсват автентични свидетелства за скрития смисъл на буквите, науката се оказва недостатъчна в това дирене и отстъпва място на съзерцанието. Съзерцателят на глаголическите знаци ги възприема до голяма степен като произведение на изкуството, в което всеки може да открие авторовото послание. И ако личната интерпретация се вписва в каноните на културата, чиято рожба са творецът и неговата творба, и не внася смисъл, чужд на изконното източно християнство от IX в., то тя е правилна и адекватна[14].

[14] Около идеята за символичност на глаголическото писмо се обединяват немалка част от съвременните учени. Освен споменатите вече в увода към изследването ще отбележа още имената на К. Ериксон (Ericsson 1970: 105

В този смисъл настоящото експозе не претендира за научност. В него има само елементи на такава, доколкото правим общ преглед на изказаните до този момент научни мнения относно нашия предмет на изследване – знаковата система на глаголическата писменост. Отивайки отвъд видимото обаче, в сферата на символното възприятие ние се отказваме от обективността. Защото символното мислене не е историческото и рационално мислене. Ако второто е изцяло съзнателно, подчинено на документите и аргументите, то първото се впуска в невнятното, издига се в сферите на свръхсъзнателното, обляга се на интуицията и преданието, без да търси доказателства.

Семиотичен анализ на Глаголическата матрица

Отличителна черта на символа е, че задължително трябва да съдържа нещо, което да го свързва с обекта, който изобразява. Нещо повече, той трябва през цялото време да напомня за този обект по индиректен начин. Символът представя една идея или понятие в сбита форма, чрез някоя негова характерна особеност. Когато връзката между идеята и символа се загуби, то той престава да бъде символ и става обикновен знак.

Освен това символите притежават свойството да бъдат синкретични. Това означава, че около всеки от тях се оформя широк конотативен кръг от смисли, реализирани и реализиращи се съобразно културния контекст, в който се разглежда символът. Един и същ знак, поставен в различен контекст, следва да се възприема според логиката на връзките и релациите, които е изградил именно в този контекст, без да се смесват отделните сфери на битуването му.

В този ред на мисли основната фигура в Генеративния модел на В. Йончев, от чието символно обяснение се определя тълкуването на цялата система от глаголически писмена, е полисемантичен знак в азбуката на символите:

• Ив. Добрев идентифицира начертанието ✳ с идеограмата на Богинята-майка, появила се още през неолита (Добрев 2005: 309).

– 120), Л. Савелиева (Савельева 1993: 152 – 158; 1994: 13 – 31; 1998), Е. Димитрова (Димитрова 1995: 21 – 30), Б. А. Успенски (Успенский 2005: 63 – 76), Х. Миклас (Miklas 2007: 45 – 79) и др. Обзор на изследванията в това направление вж. у Димитрова 2012: 371 – 394.

• С нея по произход се свързва и т.нар. „елбетица“ – древен соларен символ с календарно значение, присъстващ в почти всички религии. (Фиг. 5) Обяснява се като двоен кръст, който бележи посоките на света и най-важните слънчеви позиции – зимното и лятното слънцестоене, пролетното и есенното равноденствие и четирите междинни положения, изразявайки идеята за кръговрата в природата: зима – север, лято – юг, пролет – изток, есен – запад[15].

• В смисъла на роджета изображението има защитна и апотропейна функция (магически знак, който пази от зло).

• Същият знак виждаме и в първобългарската традиция ✳, където е олицетворение на държавната мощ (Иванов 2007: 10).

• Друга употреба на начертанието е като символ на хармонията.

Тази полисемия на знака го прави особено пригоден за различните обяснения на глаголическата писменост и нейния произход. Неговата многозначност се експлоатира както от тези, които я определят като писмо, основано на древно традиционно знание, битувало у славяните от незапомнени езически времена, така и от онези, които приемат екзогенния ѝ произход от предшестващи я писмености.

Аз, на свой ред, ще се опитам да аргументирам твърдението, че значението на основната фигура в генеративния модел на В. Йончев, която съставлява важна част и от предложената от мене глаголическа матрица, следва да се извежда от символиката на Христовия монограм. Той служи като своеобразен ключ, който разкрива християнските същностни белези на глаголицата – този уникален културен феномен на византино-славянската цивилизация – таен ключ, чрез който разгадаваме неговия съкровен смисъл.

По-горе поясних, че разкриването на матрицата става през самите глаголически букви, които съдържат отделни нейни цели елементи или фрагменти от тях. Наслагвайки ги една върху друга, ние всъщност сглабяме генеративния им модел. На Фиг. 6 са дадени отделни знаци, части от които, съставят основните фигури △.○, +,×,□ и◇ на макониво в матрицата.

Именно чрез наслагването достигаме до двата допълнителни елемента, които въвеждаме за пръв път, добавяйки ги към познати-

[15] Юлия Боева. Елбетица, кръстато пиле и сур елен: https://www.scribd.com/document/461980097/elbetica-pdf#google_vignette (посетена на 09.04.2026 г.)

те още от времето на Г. Чернохвостов – кръг, триъгълник и кръст (Kiparsky 1964, Кипарский 1968).

Друг начин да получим същата сложна геометрична конфигурация е чрез припокриване една върху друга на буквите от името Иисус, написано на гръцки (ΙΗΣΟΥΣ), което разкрива три неща: христоцентричността на глаголицата като идеен замисъл, гръцкото съзнание на нейния създател, и най-сетне, че тя е своеобразно първоначало на византино-славянската цивилизация. (Фиг. 7)

Още един алтернативен начин за изграждане на генеративния глаголически модел е през сакралната геометрия, която разкрива матрицата като образ на мирозданието и свещената история. Последователността в изграждането ѝ пресъздава реда, в който Творецът създава видимия свят според разказа в кн. Битие, гл. 1. Ето я:

Център – образ на тайнственото Първоначало

Първият елемент, от който започва изграждането на глаголическата матрица е центърът – начало на нейната координатна система както ортогоналната (правоъгълната), така и кръговата (полярната).

Центърът е точка и като такава има следните математически характеристики (Ohmer 1969: 34 – 37):

– неизмеримост: точката няма начало и няма край, но тя самата е начало и край;

– абсолютна простота и несложност: тя е неразложима на съставни части;

– съвършено вътрешно единство: точката е неделимо цяло.

Поради посочените свойства в математиката – неизмеримост, абсолютна простота (несложност) и съвършено вътрешно единство – централната точка се оказва адекватен абстрактен образ на Бога в монотеистичните религии. Със своите три нулеви координати тя символизира Изначалната Даденост, която едновременно е навсякъде и никъде. Може да бъде изразена и чрез нулевото триъгълно число[16] на питагорейците, означаващо триъгълник със страна 0, т.е. явява се образ на неизявената Божествена Троица в нейния вътрешен живот. Именно центърът е тайнственият първоелемент в глаголиче-

[16] Фигурные числа. По-подробно по темата вж. Деза, Деза 2016. Стиллвелл 2004: 16 – 19.

ската матрица – символ на Първоначалото на мирозданието, неговия Principium mundi, който е в основата на всичко и определя посоките на всичко. Той означава Божествената Монада, Една немножима и неделима самотъждественост, от която, без тя самата да подлежи на промяна, изхожда всяко движение: от непроявеното към проявеното, от трансцендентното към иманентното, от вечното към временното, от единичното към многобройното: с една дума средоточието на всичко съществуващо, неговия онтологичен център, или другояче казано – образ на Абсолюта.

Така в идеен план чрез основната структурообразуваща единица на глаголическите знаци, всеки от които съдържа или се изгражда около умозрима централна точка в своето чертежно поле – проекция на невидимия онтологичен Център на цялото творение, Константин-Кирил Философ смиреномъдро е изразил неописуемостта на Бога, неговата безòбразност, незримото Му, но безусловно всъдеприсъствие.

Лъчи и кръстове – символи на първотворната светлина, образ на Истинното Слънце[17]

С първия изречен от Бога-Слово творчески „амин“[18] от центъра на глаголическата матрица излиза и първият лъч – образ на първотворната светлина, а тя, на свой ред, на Истинното Слънце, символ на Сина Божи. Вертикалът, означаващ световната ос[19], космическия стожер, който свързва Небето и земята, виждаме в начертанието на десетичното ИЖЄ (Ѱ)[20]. Следователно, когато изписваме тази бук-

[17] Лъчи: ↑ ↓ ← → ↖ ↗ ↙ ↘. Кръстове: + ×.

[18] Думата *амин* (грц. *ἀμήν*; евр. אמן) в превод от староеврейски на български означава ‘Истина!, Тъй да бъде!, Да бъде!’ (с утвърдително и пожелателно значение). Тук се визират думите на Битиеписеца: Бт1:3 Рече Бог: **да бъде** светлина. И биде светлина. Етимологично се свързва с мантрата Аом. От използването на *Амин* в Неем. VIII. 6, 1 Лет. XVI: 36 и Пс. 105: 8 се разбира, че вече през персийската епоха *Амин* е бил отговорът на народа към славословие на свещениците и левитите. AMEN – JewishEncyclopedia.com

[19] За символиката на световната ос вж. у Шевалие, Геербрант 1996: 144 – 145.

[20] Така се нарича буквата, поради числовата ѝ стойност 10, за разлика от 20-ичното ИЖЄ (Ѫ).

ва – Ѳ (ИЖЄ$_{10}$)[21], ние не пишем просто права черта, а пресъздаваме графичния образ на първородния лъч светлина, която идва към нас от Първия творчески ден. Тя пък, на свой ред, ни възвежда към Силата, която проявява Първопричината, устройвайки света – Словото Божие. (Фиг. 8) Тук е мястото да уточним обаче, че съзерцаваната от нас като непрекъсната права линия на вертикала се състои всъщност от два, родени вкупом в този начален миг на съзидание, противоположни лъча[22], единият, от които насочен нагоре, а другият – надолу, първообраз на извечната мисъл у Бога за въплъщаването на Логоса във времето напред, Който в лицето на Богочовека І-ИСѮСЪ, наречен Христос, ще спаси бъдещия свят. Това е и символната връзка между космологичния образ на първородния лъч светлина и първата буква от името І-ИСѮСЪ (ΙΗΣΟΥΣ) като аналози на световното начало в сакралната геометрия на глаголическата матрица в моето тълкуване.

В друг аспект, доколкото Ѳ (ИЖЄ$_{10}$) от Константин-Кириловата азбука възхожда към грц. ЙОТА (Ι), а тя, на свой ред, към северносемитския знак ИУД (י), оттук следва и общността в интерпретацията на тези букви, свързана с практиката в еврейския език да се изписват само съгласните – материалната съставка на думите, а гласните – диханието, необходимо за произнасянето на съгласните, или изобщо не се отбелязвали, или били маркирани именно със знака י (ИУД)[23]. Така този знак станал за древните като своеобразен проявител на словесната плът. Ето защо съответстващата му и в глаголицата буква се оказва най-пригодна да се превърне в образ-символ на творческата изява на Словото – това е още един алтернативен път, по който стигаме до същото тълкуване на ИЖЄ$_{10}$(Ѳ).

---

[21] За краткост десетичното и двайсетичното ИЖЄ нататък ще изписвам така – ИЖЄ$_{10}$/ ИЖЄ$_{20}$, като с подчертаване в тези случаи ще разграничавам горния десен индекс от този на бележките под линия. И изобщо, подчертан горен индекс нататък означава числовата стойност на буквата, към която се отнася.

[22] Срв. определението за лъч в геометрията: **Лъч**, това е част от права линия с начало в дадена точка и без край. Два лъча с общо начало и на една права са **противоположни**.

[23] Abjads / Consonant alphabets.

Но да се върнем към светлинната символика. Едновременно с двойката перпендикулярни лъчи, бележещи посоките зенит – надир (горе – долу), се ражда и двойката срещуположни лъчи, които формират хоризонта, разгръщайки квадрата на материалното пространство. (Предвид немощта на човешкото слово, по необходимост в нашето тълкуване ни се налага да описваме като последователни мигновено протичащи при творческия акт битийни процеси, като този на радиално разпространяващата се проява на мирозданието). Образува се кръст, изтъкан от лъчите първотворна светлина. Това е глаголическият ⱂⰰⰆ (ⱘ) – символ на Началото на мирозданието, неподвижния Полюс[24], около който се върти изобразеният чрез Константин-Кириловата азбука универсум, неговата мистична връзка с незримия небесен център. (Фиг. 9)

Таблицата на фиг. 9 представя първия синтактичен ред[25] от глаголическата азбука. В него влизат буквите, подчинени на монадата, с числова стойност, както следва: първата единица ⱘ(ⱂⰰⰆ[1]), първата десетица Ⱍ (ⰈⰆⰵ[10]), първата стотица ⱐ (ⱃⰖⰈ[100]), първата хиляда ⱁ (Ⱗⱃⱏⱐ[1000]) и десетохилядата Ⱄ (ⰔⰆ[10000 (= безброй)]). Прави впечатление обликът на буквите. Във всички тях като своеобразен печат стои вертикалът ⰈⰆⰵ[10] – символ на световния стожер и първата буква I от името Иисус, изписано на гръцки език. Виждаме го и в чашката на Ⱗⱃⱏⱐ като елемент в проекцията на последната буква – ⰔⰆ.

В оптимизирания от мене генеративен модел на В. Йончев, който условно нарекох глаголическа матрица, АЗЪТ заема ключово място. Буквата стои в основата едновременно на ортогонална (правоъгълна)[26] и кръгова (полярна) система, които притежават обща

[24] За символиката на полюса в различните култури вж. Шевалие, Геербрант 1996: 229 – 230.

[25] ‘Глаголически синтаксис’ / ‘синтактичен ред’ наричам последователността на подредените в числови енеади букви според разположението им една под друга по вертикала.

[26] В центъра на мислена координатна система, както споменах и в увода към тази статия, поставя глаголическия азъ и руската изследователка Л. Б. Карпенко, определяйки ролята му на ключов елемент в семиотическия модел на глаголицата. (Карпенко 1999: 138 – 139; 2004: 164 – 166)

централна точка – образ на онтологичния център. Така кръстообразното начертание на ✠ в принадлежността си и към двете системи се оказва едновременно генератор на фигурите на квадрата и кръга, разгръщайки ги в пълнота, но и техен разрушител, разсичайки ги на парчета. Позицията на всички останали елементи в матрицата се определя от АЗА – той е основният ориентир в този схематичен образ на мирозданието. Доколкото раменете му се явяват и симетрали на кръга и квадрата, АЗЪТ поражда огледалната симетрия в матрицата и произтичащия от нея закон на отражението. Неговият чертеж е в основата на възникващите опозиции в системата, база на отношенията в нея. Той е творец на хармония и равновесие – идеален символ на Богочовека. (Фиг. 10)

Вертикалното рамо съвпада с ординатната ос, която е образ на световната, и се явява идентично с ИЖЄ[10], респ. с първата буква I (Йота) от името на Универсалния Човек **ІНΣОУΣ**, символ на връзката НЕБЕ – ЗЕМЯ, осъществена в личността на Иисус от Назарет. Хоризонталното рамо, припокриващо се с абсцисата, може да се разглежда като елемент от втората буква Н (ИТА) в теонима **ІНΣОУΣ** – наследница на древния ХЕТ, оприличаван на стълба към по-високо йерархично ниво[27]. (Фиг. 11) (Вж. Фиг. 12, където под № 1. Египетско писмо; 2. Протосинайско писмо; 3. Ханаанско писмо; 4. Изображение.)

В космологичен план напречното рамо на ✠ изобразява разгръщането на пространството (хоризонт) и бележи границата между трансцендентното и иманентното, символизирайки стъпалото, което възвежда към по-горно равнище във всемирната йерархия.

От двете ремене на ✠, отговарящи на ординатата и абсцисата в матрицата, се оформят 4-те квадранта на разгънатия квадрат, образ на вселената, които символизират 4-те аспекта на Христовата мисия тук на земята (на първосвещеник, жертва, цар и пророк[28]), изявени от 4-мата евангелисти[29]. В центъра на квадрата, който съвпада с аб-

---

[27] Таблицата е препечатана от страницата: Финикийское письмо — Википедия. Таблицата „Развой на буквата ХЕТ в староеврейското писмо“ е препечатана от: https://rbardalzo.narod.ru/4/evrei.html Еврейское письмо.

[28] Според други тълкувания образът на човека в тетраморфа означава въплъщението, волът – страданието, лъвът – възкресението, орелът – възнесението. Вж. Шевалие, Геербрант 1996: 464 – 465.

[29] Идеограма на тази представа в глаголическата писменост в моето тълкуване е знакът ⰔⰦ – ⵅⵍⵣ.

солютния Център, са разположени върховете на вътрешните ъгли на квадрантите, бележейки умозримо Крайъгълния Камък[30] на цялото мироздание, който е Христос – Главата на ъгъла – Център на човешкия *Аз*. (Фиг. 13)

Но да продължим с изграждането на матрицата, блед условен образ на миросътворението, както ни го представя Битиеписецът.

Заедно с лъчите по вертикала (↑↓) и хоризонтала (←→), формиращи правия четириконечен кръст (+), от централната точка на глаголическата матрица излизат и техните ъглополовящи (↖↘↙↗), които образуват буквата Х в христограмата, с която започва името **Х**ριστός, формално идентична с т.нар. Андреевски кръст ×. Те фрагментират квадрантите, получени от раменете на правия кръст, на още четири, оформяйки по този начин модел на света с осем посоки – четири основни и още толкова междинни.

В друг аспект може да разглеждаме лъчите на елемента × и като получени от пречупените линии на двете сигми в теонима ΙΗ**Σ**Ο**ϒΣ**, огледално насложени една върху друга (Σ + Ƨ) или от припокриването на два ипсилона също в огледална проекция, но по хоризонталата (×=Ϫ). Конфигурацията символизира Сина (на гръцки ΥΪΟΣ) горе и долу – един и същ, самотъждествен). Всички тези лъчи, изграждащи двата кръста в матрицата (+ и ×), са обобщен образ на многобройните лъчи, които избликват от онтологичния център при сътворението на първозданата светлина[31].

---

[30] Пс117:22, Мт 21:22, Мк.12:10.

[31] Освен двата четириконечни кръста + (формиращ буквата ⰻ) и × (в състава на един от вариантите на ⰾ, а фрагмент от него и в ⰹ и ⰿ) глаголическата матрица съдържа още девет от общо 14-те вида кръстни знаци, засвидетелствани в древното християнско изкуство: триконечен Т-образен кръст (= сакралната буква Т); елементи от свастика (в ⰻ и ⰼ); кръст – пастирска палица (в буквата ⰿ); египетски кръст анх (в ⰻ); слънчев кръст (разпознаваем в едно от начертанията на Ферт, заимствано от гръцкия маюскул); кръст – тризъбец (в ⰾ); съзерцавани само в матрицата: кръст с полулуна – от долната полуокръжност на Ⰻ и вертикала от матрицата; кръст – котва; вилообразен (игрекообразен) кръст, идентичен по форма с гр. буква Υ ипсилон. (Да не забравяме, че с тази буква започва гр. дума Υἱός ‘Син’, т.е. знакът е препратка към Божия Син, който е Иисус от Назарет, наречен Христос) Проекция на кръста присъства и в начертанията на още две букви – ⰰ и ⰾ.

Вече може да формулираме една от аксиомите в сакралната геометрия на Глаголическата матрица, а именно, че всички линии, изхождащи от центъра, са **лъчи** – образ на светлината, създадена в първия ден от сътворението на света. Тези лъчи са структурообразуващият компонент на сложно-съставната фигура **кръст**, кръст от светлина, който като цяло (в двата си варианта + и ×) или със свои фрагменти влиза в състава на много глаголически знаци – метафорично казано, букви от светлина.

Кръгът – образ на Божията безначалност и безкрайност

Отварянето на централната точка навън чрез лъчите на светлината произвежда кръга (○) – проявител на скритите съвършенства на центъра, който съдържа в себе си всички точки от кръговата окръжност, явявайки се тяхно начало и край (Шевалие, Геербрант 1995: 554). Като разгърната точка, кръгът носи нейните свойства – единство и самотъждественост, простота и еднородност, липса на разграничение и разделение и в това си качество символизира неизмеримото величие и пълнотата на Бога. Затворен в себе си, безначален и безконечен, кръгът се възприема в неделимата си цялост и интегритет като образ на Абсолюта (Шевалие, Геербрант 1995: 554). (Фиг. 14)

Кръгът, също така, в древните култури изобразява диска на дневното светило. В контекста на източно-християнската култура този символ започва да означава Помазаника Иисус като Слънце на правдата.

В друг аспект елементът кръг ○ в глаголическата матрица може да се разглежда като аналог на буквата О в името ІНΣ**О**УΣ. (Вж. във Фиг. 15, 16 и 17 глаголическите писмена̀, в които като знакообразуващ елемент участват големият кръг или части от него)

Във фиг. 18 привеждам и едно изображение-колаж на глаголическия ⍥ (Ѿ), символ на св. Петдесетница, насложен върху монументалния куполен стенопис в Константинополската църква „Св. София“, представящ Слизането на св. Дух над апостолите. В горния вписан кръг е поместен образът на Иисус Христос, в долния – на Св. Дух, а в средищната част на буквата – благославящата ръка на Бог Отец. Апостолите са като лъчи на Триипостасното Слънце.

Кръгът заедно със своята окръжност отговаря на полярната координатна система в глаголическата матрица.

Колелото на времето

В синкретичния език на символите кръгът може да означава и сътворените следствия, т.е. светът, отличен от своя принцип. В този аспект отношението между центъра и кръга се сравнява с това между Бога и творението. В това си значение кръгът в глаголическата матрица се явява неподобен образ на пространство-времето и цикличното развитие (въз основа на седмичния цикъл)[32]. Как се изразява това в глаголическата матрица? Кръговото движение, условно изобразено чрез вписани в големия кръг осем секторни кръгове-спирали[33], е безкрайно в своите нескончаеми цикли – оттук кръгът става символ и на тварното време с неговите периоди (лунните месеци и особено техните седмици – проекция на Творческия Шестоднев, с добавка към тях на съботата и осмия ден на вечността). (Фиг. 19) Тези кръгове-спирали участват като структурния елемент петлица в състава на много глаголически букви (в една буква може да има до 4 петлици). Колелото на времето формират компонентите на буквата ⷘ’ и полуокръжните варианти на ᲂ и ѳ (вж. на фиг. 20 схемата в приложената таблица).

Ще илюстрирам смисловата употреба на петлиците при изграждане на глаголическите знаци като своеобразни концептограми с чертежа на ⷮ (ИЖЄ[10]) – първата буква от името Иисус, която, както вече казах, символизира световната ос. При съзерцаванне на инвариантния модел на буквата в макросистемата на глаголическата мат-

[32] Вж. повече за символа у Шевалие, Геербрант 1995: 486 – 491. Тук лъчите се превръщат в спици (времеви деления), а центърът – в главина – средището на небесната дейност. Този, който задвижва колелото, отново е Бог, Който е единствено непроменим, докато светът непрекъснато се променя. Няма сила, която да промени посоката на въртене на колелото. Затова то е образ и на Закона. Продължителността на въртене, сиреч продължителността на живота, се определя от Божията мисъл.

[33] Броя последователността на секторите по посока на часовниковата стрелка. За символа в световните култури вж. повече у Шевалие, Геербрант 1996: 395 – 398.

рица се вижда, че двете кръгчета (петлиците) в състава ѝ са разположени в 1 и VIII сектор, бележещи началото и края на времето, т.е. явяват се аналози на Алфата и Омегата, които често присъстват в Христовия монограм.

Важно значение в макросистемата на глаголическата матрица има съчетанието между вертикалната ос и спиралата в IV сектор (бележещ новата ера на благодатта), които като елементи формират буквата Ь (РЦИ) (Р в христограмата). Тя се явява модифициран египетски кръст-анх в обърната проекция (за египтяните анхът е ключът за Небесната врата на слънцето, през която става излизането от света към отвъдното). Но докато изправеният Анх изобразява дневното светило на върха на световната ос, то Ь (РЦИ) представя Истинното слънце – Христос в най-долната ѝ точка, слязло на земята, за да ни отвори вратата към Божието царство и към тайната на богопознанието. Преосмислен, древният символ започва да означава Христос като врата и ключ към Рая. С него и завършва изграждането на Христовия монограм в матрицата. (Фиг. 21)

Две междинни кръгови спирали, съответно между VIII и I сектор и IV и V сектор, влизат в състава на илюстрираната по-горе като образ на Св. Петдесетница сакрална буква Ѳ (Ѿ[700]). Разположеният в VIII и I сектор символизира сливането на осмия и първия ден в една присносъща вечност – ден невечерен. А този между IV и V сектор бележи ерата на благодатта, настъпила със слизането на Св. Дух, преди да дойде краят.

И така, в синкретизма на матрицата семантичната връзка между двете значения на кръга – от една страна, взет в интегралната му неразчлененост като образ на духа и трансцендентното, а оттам и на присносъщата вечност, и от друга, в сегментирания му вид, като образ на фрагментарното време – генерира допълнителен смисъл, разкривайки ценността на тварното време като своеобразна проекция на вечността. Мигът тук и сега има своето измерение отвъд. Съотнасяйки се с мярата на Еона (Αἰών), той добива своята значимост и тежест, превръщайки се в καιρός, благовремието за нашето спасение. Как ще преминем през земното си поприще, определя вечната ни участ. Тази тайна връзка между Χρόνος и Αἰών е изразена чрез голе-

мия кръг – вечността, и секторните кръгове-спирали – неспирното движение на времето.

Тук привеждам едно изображение на Творческия Шестоднев, представен под формата на колело на времето[34]. Означила съм реда на дните от сътворението с първите шест букви от глаголицата, които в моето тълкуване имат космологически смисъл. (Фиг. 22)

Концентричният кръг

А какво е значението на средния по размер кръг, концентричен на големия? Минавайки през допирателните на секторните кръгове, неговата окръжност образува с тях конфигурация, наблюдаема само в матрицата, която наподобява цвете. Символиката на цветето носи пасивна семантика. Неговата чашка – концентричният кръг – е като потирът, който побира в себе си Живата вода, слязла от небето. Това значение на фигурата в макроструктурата на глаголическата матрица кореспондира с мариологичния смисъл на буквата ⷮРЬТЬ в заимствания ѝ от гръцкия унциал облик Ф, където откриваме средния концентричен кръг като елемент.

Друго тълкувание на концентричния кръг (също христологично) е обяснението му като елемент от т.нар. Слънчев кръст, в съчетание с вертикалата и хоризонталата в състава на глаголическата матрица, обединявайки в едно два образа на Христос – слънцето и кръста.

Символиката на центъра и на концентричните кръгове присъства и у Дионисий Ареопагит, който въз основа на тях описва с езика на философията и мистиката отношението между сътвореното битие и първопричината. Колкото по-близо са до центъра лъчите, толкова по-тесен е съюзът между тях, а отдалечавайки се от него, те се разпръсват. Близостта на концентричния кръг до центъра в контекста на нашето мариологично обяснение на ФЕРТ е близостта на Приснодевата до Бога в етически план. (Фиг. 23)

Буквата ⷮИКЪ (ИЖИЦА), в която също откриваме средноголемия концентричен кръг, бележи домостроителната дейност на св. Троица в света.

Дъгите между пресечните точки на двата средноголеми кръга под и над концентричния с допирна точка помежду им в центъра и

[34] Вж. на адрес: Creation Round | UK Coptic Icons.

диаметри, лежащи върху вертикалната ос, образуват формата vesica piscis, изобразявайки двукратно символа на рибата – небесната храна, която е Христос. И понеже стана дума за символа на рибата, нека кажем, че в глаголическата матрица се генерират всички букви от криптограмата ΊΧΘΥΣ, съкращение от Ίησοῦς Χριστός, Θεοῦ Υἱός, Σωτήρ „Иисус Христос, Божият Син, Спасителят“.

В семиотичната система на Константин-Кириловото писмо (според моето тълкувание) кръгът в съчетание с други елементи придобива различни значения. Така, в буквата ⷘ (ИЖЄ[20]), която е образ на първото пришествие на Иисус Христос на земята и на Неговото Рождество, например, постулатът ○ символизира земята. (Фиг. 24) Срв. прехелиоцентричния символ за света, който сега се използва като планетарен символ за Земята. В буквата ⷜ (ⷱⷭⷪⷬ), образ на Възнесение Господне, кръгът символизира небето, където то, на свой ред се, превръща в символ на духовния, невидимия свят.[35] (Фиг. 25)

Квадратът – тайнственият опонент в матрицата

Ако кръгът в глаголическата матрица, както казах и по-горе, може да се разглежда като аналог на буквата О микрон от името на Богочовека ΙΗΣΟΥΣ, насложена върху вертикала І (Йота), то от двете отвесни хасти на Н (ИТА)[8] и от горната и долната хоризонтални линии на двете сигми, разположени огледално една срещу друга (Σ+Ƨ), се оформя описаният около кръга квадрат – алтернативен на изложения по-горе начин на формиране на постулата □ чрез разгръщането му от лъчите първотворна светлина. (Фиг. 26 и 27)

Това е вторият допълнителен елемент, който въвеждам в модела на глаголицата след центъра, нужен за генериране на някои от буквите. (Вж. примери във Фиг. 28)

Втори, вписан в кръга, квадрат се разполага под ъгъл 45°, в големия квадрат и в кръга, разделен от хоризонталата на два равнобедрени триъгълника с обща основа. Той е необходим за генериране на други знаци. (Вж. примери във Фиг. 29).

---

[35] Изображенията са дело на Николай Трейман.

Ако описаният квадрат бележи материалния свят, проникнат от духовното начало, което е вписаният кръг, то ромбът в символен план означава допира и обмена между небето и земята[36].

Централната точка на всички фигури съвпада с центъра на координатната система.

Съставен от четири страни и четири ъгли, квадратът като фигура се съотнася с четворката – числото на Божественото съвършенство в света и на пълното разгръщане на Божията проява в творението, започнало от неподвижния център, следвайки кръста, образуван от лъчите, разпространявани във всички световни посоки.

Той, квадратът, символизира четирите посоки на света, следователно и самия свят в неговата цялост, придобил устойчивост в постигнатото относително съвършенство след въдворения от Бога космическия ред. Впрочем много свещени пространства също са с четириъгълна форма – напр. изображението на небесния Йерусалим. (Фиг. 30)

В този смисъл квадратът е основна фигура на пространството в неговата застинала неподвижност, противопоставяйки се на кръга и спиралата като образи на времето.

Антитезата между кръга и квадрата. Тайната на Боговъплъщението

В глаголическата матрица се разкрива антитезата между постулатите кръг и квадрат. В таблицата по-долу давам основните символни опозиции на двете фигури[37], които се противопоставят една на друга:

○ дух	□ материя
○ небе	□ земя
○ трансцендентно	□ иманентно
○ абсолютно лично съществуване	□ относително тварно битие
○ вечност	□ тварен хронотоп
○ движение	□ застиналост

[36] За символа в световните култури вж. повече у Шевалие, Геербрант 1995: 459 – 463.

[37] За символа в световните култури вж. повече у Шевалие, Геербрант 1995: 459 – 463.

Съчетанието между двете фигури на макрониво в глаголическата матрица символизира преминаването от небесното равнище в земното и обратно. Вписването на кръга в квадрата е образ на тайната на боговъплъщението, на проникването на Духа в материята при приемането на човешка плът от Богочовека Христос.

Антитезата между постулатите кръг и квадрат много ясно личи в плана на буквата ⰾ (МЫСЛИТЄ) и нейната често срещана из ръкописите лигатура с буквата ⰰ (ЛЮДИЄ) ⰾⰰ [мл]. За образната си интерпретация на този глаголически знак художественият фотограф Николай Трейман използва прочутата скица на Леонардо да Винчи „Витрувианският човек“[38], представляващ символно изображение на универсума – една идея от античността, когато човекът се утвърждава като мяра на всички неща, идея, която е възкресена от ренесансовият хуманизъм в изкуството, архитектурата, управлението на държавата, литературата и науката. (Фиг. 31)

Макар и произведение на различна епоха и култура, „Витрувианският човек“ може да се преосмисли и в духа на източнохристиян-

[38] Т.нар. „Витрувиански човек“ е един от символите на Ренесанса, създаден от Леонардо да Винчи на основата на трактата „Десет книги за архитектурата“ от античния архитект Витрувий. Трактатът е „преоткрит“ в 1414 г. от флорентинския хуманист Браколини в библиотеката на манастира Сент Гален. Части от него са публикувани през 1450 г., а пълно латинско издание е направено в 1486 г.

Според изчисленията на Витрувий пъпът е естествено разположен в центъра на човешкото тяло и ако човек лежи по гръб с разперени ръце и крака, от неговия пъп, като център, може да се опише окръжност, която ще докосва върховете на пръстите на ръцете и краката. Освен в кръг обаче човешкото тяло може да се впише и в квадрат. В този случай широчината на разперените ръце ще е равна на височината.

Леонардо да Винчи дава своя интерпретация на описаното от античния автор. Той помества центровете на кръга и квадрата в различна част от тялото – на кръга в пъпа, а на квадрата в гениталиите – и коригира някои от съотношенията в описанието на Витрувий. В геометрията на неговата прочута рисунка се забелязва връзка с древния символ „везика писцис“/ vesica piscis, както и божествената пропорция, наричана златното сечение. Вж. повече на адрес: https://nairaquest.com/bg/topics/3011-the-vitruvian-man-by-leonardo-da-vinci-analysis-and-meaning (посетен на 05.04.2026 г.).

ската доктрина чрез буквата ҂ (МЫСЛИТЄ) и лигатурата ҉ [мл] от Константин-Кириловата азбука, доказвайки общовалидността на глаголическото послание. Още повече, че с осемте позиции на главата и крайниците си рисунката идеално пресъздава 8-посочния модел на света, претворен в матрицата.

В моя богословски прочит на това ренесансово произведение изобразената мъжка фигура има двояко значение – на квадратния, сиреч плътския човек, и на облагодатения духовен човек чрез Христовата саможертва. Тук ще вметна, че староеврейското име ΛДΛMƵ означава ‘човек’ и се тъкува като получено от първите букви на гръцките наименования на 4-те посоки на света (ἀνατολή/изток, δύσις/запад, ἄρκτος/север, μεσεμβρία/юг). Приемайки човечеството, Бог-Слово добива човешко измерение. Чрез въплъщението Си Той обединява в Свое лице Божествената с човешката природа, свързва небето със земята и затваря кръга в квадратната форма, която съответства на грубия плътски човек, окован във веригите на материята. Така Христос разполага Божествената природа в човешкото естество, за да може, на свой ред, квадратният човек чрез Неговото въплъщение и изкупление да се вмести в кръга и да се въздигне на ново, по-високо равнище в битийната йерархия. Човечеството е свързано с Божествеността както времето с вечността и земното с небесното. Докато квадратният човек е разкъсван от противоречия, той не може да има принадлежност към кръга, който символизира единството и съвършенството.

Христос преодолява границата и делението, които Адам е създал поради престъпване на Божията повеля и грехопадението си. Богочовекът снема преградата между небето и земята. Превъзмогва разрива между рая и света. Но в Христос се изпълнява и преизпълнява Адамовото предназначение: в Него е претворен и обединен целият свят и в Него на света и на човека е даден безценният дар на обѡжението.

Това е тайната на домостроителното дело на въчовечилия се Логос, което проповядва облата глаголица чрез езика на геометричната абстракция във всеки свой знак. Ето защо присъствието на квадрата като опонент на кръга и кръста в нейния семиотичен код е толкова важно. Унищожи ли се тази опозиция чрез отнемане било на кръга от квадрата, както е станало в развитието на хърватската разновид-

ност на глаголицата, било на квадрата от кръга, както е в Йончевия модел, писмото губи самата същност на своята семантика, нейната вътрешна мотивация – вложеното в него от създателя му благовестие за изкуплението и спасението на човечеството чрез действителните боговъплъщение, смърт и възкресение на Словото, изразено посредством символната антитеза между постулатите ○ и □.

Но къде в знаците на кръглата глаголица има четириъгълни форми? Точно в това е загадъчността на този невидим опонент. На равнището на отделния знак диалектиката между фигурите се изразява в умозримото присъствие на квадрата като пространство, в което се помества облата буква, изобразявайки проникването на духа и вечността в света тук и сега. Вписаният в квадрат кръг символизира божествената искра, която оживотворява материята с пламъка на живота. От време-пространството на квадрата се озоваваме във вечността на небето. Квадратът и кръгът определят подредения космос, всичко извън очертанията е отклонение, неподреденост, хаос. Интересен пример в това отношение представлява буквата ⰔⰐ (ⱋⰰⰨⰹ), чиято начупена в зиг заг вертикална линия слиза под реда, излизайки извън квадрата. Както всичко в тази феноменална азбука, и това има своето значение, за което ще стане дума при анализа на конкретния знак. Тук само ще откреха, че в моето тълкувание ⰔⰐ (ⱋⰰⰨⰹ) е буквата на заблудената овца и блудния син.

От диагоналното сечение на квадрата се формират два кръстосани квадрата – ⋈ и ⧖[39]. Въз основа на вертикално разположения ⧖ се продуцира един от вариантите на двата ера, базиран на постулата триъгълник, както и палиндромът на огледалните букви ⰈⰆⰵ[20] и ⰯⰛⰀ-ⰂⰀ. (Фиг. 32)

Опозицията кръст ↔ квадрат. Глаголическа матрица и сакрална архитектура

Кръстът е динамичната проява на четворката в квадрата, а самият квадрат – втвърденото ѝ проявление (Шевалие, Геербрант 1995:

[39] Кръстосаният квадрат е диагонално сечение на квадрата, самопресичащ се многоъгълник, създаден чрез премахване на два срещуположни ръба на квадрат и повторно свързване чрез двата му диагонала.

459). Кръстовете разсичат целостта на квадрата, изобразявайки по този начин надмогването на духа над материята и освобождаването му от нея.

Съчетанието в генеративния модел на глаголицата на формите кръг (○), квадрат (□) и кръст (+, ×) с пораждащите се от това съчетание разнообразни смисли откриваме и в сакралната архитектура, като двуизмерните фигури тук се преобразуват в триизмерни. Освен че е изградена на базата на Христовия монограм, глаголическата матрица възсъздава също така и плана на източнохристиянския кръстокуполен храм като образ на съюза между земята и небето. (Фиг. 33)

Триъгълникът и тайната на Божието триединство. Основният закон на битието

Сред основните елементи в геометрията на глаголическите знаци е и триъгълникът. Като фигура, съставена от три страни и три ъгли, той се съотнася с тройката – числото на Божествената Троица. Това е и третатата допълнителна макрофигура в генеративния модел на глаголическите букви – равнобедрен триъгълник с основа долната страна на квадрата и връх, съвпадащ с горния връх на ромба. Извън този основен триъгълник още триъгълници се мултиплицират, когато кръстовете в матрицата разсичат квадрата и ромба на триъгълни сегменти, разкривайки по този начин образно троичното начало в света.

В чист вид постулата триъгълник виждаме в начертанието на троичната буква ⍋ [Ѣ]. Неговата делта означава Отец. Излизащ от центъра Т-образен кръст, символ на вечността, обособява два отделни трапецовидни сегмента, вписани в долната част на делтата под сияйния триъгълник, символизиращи дейността на Втората и Третата Божествена Ипостас в света. Чертежът на ⍋ [Ѣ], също както сакралната буква ⍩ (Ѹ), изразява тайната за единоначалието на св. Троица като контрапункт срещу Филиоквето на Западната църква – Духът изхожда от Отца, но не и от Сина. (Фиг. 34)

Извън този основен триъгълник кръстовете в матрицата разсичат квадрата и ромба на триъгълници, разкривайки по този начин образно троичното начало в света и проповядвайки така тайната, че

в основата на цялото творение е Троичният Бог и че всички неща имат тройнствена същност и природа, подчинявайки се на троичния принцип. (Вж. във фиг. 35 глаголическите букви, генерирани от постулата триъгълник или негови части)

Огледалната симетрия в Глаголическата матрица

Като образ на мирозданието Глаголическата матрица се подчинява на закона на огледалната симетрия, изразявайки чрез него формулирания от св. Дионисий Ареопагит основен космологичен принцип според християнското светоусещане – че трансцендентното се разкрива чрез своите образи – повече или по-малко подобни на първообраза си, в света на иманентното. Това, което е горе, е като долното, но в обратен ред. Проявата е обърнато отражение на принципа, като разкрива едновременно тъждество и различие с него.

С оглед на това хоризонталната симетрала на квадрата в глаголическата матрица има важно значение при конструирането на азбучната знакова система. Като разделя междуредовото пространство на две половини – горна и долна, симетралата на умозримия квадрат, в който се помества всяка една глаголическа буква, поражда опозицията горе ↔ долу, респ. небе ↔ земя, трансцендентно ↔ иманентно във всеки знак. Изключение правят знаците ⷠ (ШЛ) и ⷡ (ТѢРЬД0), които са разположени, както следва: първият само в горната, а вторият само в долната полоса на реда. Бидейки „еднокатни“, те са съответно изцяло „небесен“ – ⷠ, или изцяло „земен“ – ⷡ, по което той се отличава от сакралния знак Т.

Много ясно опозицията горе ↔ долу личи в буквата ⷢ (БѪКЖІ), на която горната част означава небето на небесата, долната – земята (в състоянието ѝ към втория творчески ден, който символизира буквата), а свързващата ги вертикална линия – тяхното общение.

Вертикалната симетрала на квадрата също участва в конструирането на глаголическата знакова система, като разделя заеманото от буквата пространство на две половини – лява и дясна, осъществявайки по този начин в някои от буквите опозицията дясно ↔ ляво.

Загадъчните палиндроми в гаголическата матрица

На принципа на огледалната симетрия се изграждат и палиндромите. Така се наричат една или няколко думи, респ. числа, които се четат по един и същ начин отляво надясно и отдясно наляво. В писмеността палиндроми се именуват знаци с огледален строеж. Глаголицата е пълна с такива:

а) Палиндроми с единична осева симетрия са всички букви, които имат огледален строеж било по вертикалата, било по хоризонталата.

б) Буквата ⍥ сама по себе си представлява палиндром с двойна осева симетрия – вертикална и хоризонтална, и е равнозначна по символното си значение на равностранен триъгълник.

Най-интересни са двойките букви, съставящи палиндроми, при които огледалното отражение по двойната ос на симетрия се осъществява в отделни знаци от глаголицата.

Един такъв палиндром образуват знаците ⰈⰆⰅ[20] (ⰸ) и ⰝⰚⰆⰎ (ⰾ), които по форма представляват съчетание на постулатите ○ и △ в огледално разположение. П. Илчев изтъква, че начертанията на тези букви са първични, т.е. не могат да се изведат от никоя чужда азбука (Илчев 1985: 506). Взаимовръзката между тях проличава в синтактичния ред на глаголицата, според който те се оказват на еднаква втора позиция в редиците на десетиците и стотиците, разполагайки се непосредствено една под друга по вертикалата на глаголическата спирала. Възприемани заедно в широко разпространената из текстовете сакрална абревиатура ⰸⰾ, с която се изписва името Иисус, двете конфигурации изразяват идеята за Месия:

– конфигурация ⰸ [и], при която върхът на триъгълника сочи надолу към кръга, символизира първото идване на Божия Син на земята, за да спаси човечеството, като му яви истината за Божието Триединство;

– конфигурация ⰾ, при която върхът на триъгълника е насочен нагоре към разположения над него кръг, изобразява възнесението на Богочовека Христос към Отец. Триъгълната форма на земята символизира нейното осияване от троичната истина.

Какво виждаме обаче, когато разположим двете букви в матрицата, където те се наслагват една върху друга като елементи на обща фигура? Оказва се, че в състава на палиндрома триъгълниците не

са същински триъгълници, а в действителност са части на вертикален кръстосан квадрат, следователно в буквите ИЖЄ[20] и СЛОВО знакообразуващ елемент е всъщност не постулатът триъгълник като символ на Св. Троица, а постулатът квадрат като образ на творението и неговия хронотоп. Също и двата кръга в рамките на палиндрома престават да бъдат отделни фигури, всяка сама за себе си, а се превръщат в двойна спирала, означаваща в езическите религии преходите между живота и смъртта, и обратно, сиреч свързана е с идеята за възраждане. Преосмислен в християнски контекст този знак означава възкресението. В друг аспект двойната спирала, наричана още обиколна спирала, очертава духовния път на човека, който го води през приближаването до Бога към освобождаване от ограниченията на тялото и земното. Това обяснява фрагментирането на квадрата, образ на материята и тленното, разпарчетосани от мощната сила на освободения от техния затвор дух в акта на възкресението. Така на едно ново, по-високо равнище на възприятие глаголическите букви ИЖЄ[20] и СЛОВО вече не просто бележат началото и края на земния път на Христос – Неговото Рождество и Възнесението Му, но те разкриват целта на първото идване на Спасителя тук на земята и на обходата Му между човеците, ставайки един от нас – да ни избави от оковите на смъртта и да разруши преградата, която е грехът. Тези смисли не си противоречат и не се елиминират един друг, а взаимно се допълват, отваряйки ни вратите на познанието на Божията тайна според нашата мяра и с нашите средства. (Фиг. 36)

Друг такъв палиндром образуват буквата ѳ (ѲѢЛѠ) с числова стойност осем[40] и нейното огледалното изображение (ще го наричам условно ѪДОЛЬ), което в съчетание със знака за носово произ-

[40] В тълкуването си свързвам символиката на осмата буква ѳ заради принадлежността ѝ към реда на единиците, които означават ерата на Битие, с блаженото пребиваване на първата човешка двойка в Земния Рай в осмия ден след творческия Шестоднев и съботата, когато обаче става и тяхното прелъстяване от змията. Осмицата в християнската традиция означава завършване и пълнота. В Ерата на Христовия век Осмият ден е символ на Възкресението и явява бъдещата вечна ера. Цялата осма синтагма, към която принадлежи буквата ѲѢЛѠ, възвестява блаженството на праведниците в еона.

ношение участва в начертанието на йотуваната голяма носовка ѺЄ. Между двете букви съществува мистична връзка, доколкото осмото триъгълно число у питагорейците е 36, което е поредният номер на ѺЄ, на свой ред, равняващ се в редицата на триъгълните числа на 666 – числото на звяра. Затова в тълкуването ми тази буква, заемаща противоположната 36-а позиция по диагонала на полюса, в който се намира АЗЪТ, е символ на Страшния съд, предупреждавайки за вечността без Бог, на която се осъждат живелите извън благодатта и възкръсналите за осъждане антихристи (Илиева 2025: 36 – 49).

Насложени в матрицата една връз друга, ⷭⷮⷣⷭⷯ и ⷮⷯⷫⷭⷣ образуват ромба и вписания в него знак на безкрайността. Затворената фигура на ромба вечните окови на духа, заключен в тъмницата на ада. (Фиг. 37)

Разликата между двата палиндрома ⷭⷮⷣⷭⷯ – ⷮⷯⷫⷭⷣ и ⷬⷞⷤ[20] – ⷭⷯⷭⷢ е в затворената фигура на квадрата-ромб при първия и отворената на кръстосания квадрат при втория. Докато ⷬⷞⷤ[20] – ⷭⷯⷭⷢ представя вечността в перспективата на Богочовека Христос и праведниците, то ⷭⷮⷣⷭⷯ – ⷮⷯⷫⷭⷣ я явява, погледната от перспективата на осъдените на вечни мъки. Сложните геометрични форми при двата палиндрома, белег на знаците на новото творение, ни възвеждат чрез буквите в ново измерение.

Заключение

И така, глаголическата матрица, тази сложна графика от кръг, опасан в квадрат, разсечен от кръстове, представлява картина на света и в същото време на човека, разкриваща Божията тайна за тяхната участ посредством езика на геометричната абстракция. Чрез опозицията между кръга и квадрата тя (матрицата) представлява синтез на основополагащите вселенски символи – небе : земя, пресъздавайки по този начин двойствената Божествена и човешка природа на Христос. В нея се генерират голяма част от символните образи на Месията: центърът, оста и полюсът на света, кръстът, светлината, слънцето, вратата, и стълбата на спасението. Матрицата е много повече от източните психагогически мандали. Това е анагогическо изображение, способно да отведе съзерцателя си до активизация на

духовните му сили и озарение. То разкрива ТАЙНИТЕ на духовния и материалния универсум и динамиката на връзките, които съхраняват неговото единство в Божествения план за големия и малкия космос – човека, превръща се в своеобразен двигател за реинтеграция на аза в цялото и на цялото в аза.

ЛИТЕРАТУРА

Боева 2021: Боева, Ю. Праисторически символи в свилениците от Софийско. Част 2: Изображения. София: Пропелер.

Боева: Боева, Ю. Елбетица, кръстато пиле и сур елен. – Интернет източник: https://www.scribd.com/document/461980097/elbetica-pdf#google_vignette (посетен на 09.04.2026 г.)

Винке 1996: Винке, Ф. О происхождении структур глаголической азбуки. – Лит. учеба (Москва), № 3, 115 – 127.

Георгиев 1952: Георгиев Е. Славянская письменность до Кирилла и Мефодия. София: БАН.

Глазунова 2020: Глазунова, О. И. О счетном значении глаголицы. – Вестник НГУ. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация. Т. 18, № 2, 46 – 61.

Деза, Деза 2016: Деза Е., М. Деза. Фигурные числа. Москва: МЦНМО.

Димитрова 1995: Димитрова, Е. Наблюдения върху формалната основа на глаголицата и старата санскритска писменост. – В: Ави-Тохол: исторически сборник. Т. 2, 21–30.

Димитрова 2012: Димитрова, И. Глаголицата в символен аспект – нови теории. – Науч. тр. УниБИТ. Т. 10, 2012, 371–394.

Димитрова 2021: Димитрова, И. Глаголицата в съвременните изследвания. Теории за произхода на глаголицата. София: За буквите – О писменех.

Димитрова, 07.04. 2025: Димитрова, И. Наука и мистика в глаголицата. Научно-популярна лекция пред широка публика в НБКМ, Зала „История на книгата“ (заедно с Т. Илиева).

Добрев 2005: Добрев, Ив. Глаголицата. София.

Иванов 2007: Иванов, И. Т. Основни прабългарски символи (Y, IYI) и тяхното значение. Азът на българите. – В-к България, издание на в-к Сливенско дело. Година II, брой 58, 4 декември, вторник, 2007, с. 10. – Интернет източник: https://protobulgarians.com/Statii%20za%20prabaalgarite/Symvoli%20na% 20drevnite%20baalgari-final.htm (посетен на 15.05.2026 г.)

Иванова 2004: Иванова, Т. А. Глаголица: новые гипотезы. (несколько критических замечаний по поводу новых исследований о первой славянской азбуке). – Труды Отдела древнерусской литературы. Т. 56. Петербург: АН СССР. Ин-т рус. лит. (Пушкин. Дом), 78 – 93.
Илиева 2025: Илиева, Т. Глаголическият семиозис в светлината на християнското учение, или за иконичността на Константин-Кириловото мисионерско писмо. – Списание на БАН, CXXXVIII, 6, 36 – 49.
Илчев 1985: Илчев, П. Глаголица. – Кирило-Методиевска енциклопедия. Том I. А – З. Гл. ред. П. Динеков. Ред. Л. Грашева, Св. Николова. София: БАН, 491 – 509.
Йончев, Йончева 1982: Йончев, В., О. Йончева. Древен и съвременен български шрифт. София: Български художник.
Йончев 1997: Йончев, В. Азбуката от Плиска, кирилицата и глаголицата. София: Изд. „Кирил Гогов и синове“.
Карпенко 1998: Карпенко, Л. Б. Семиотика глаголицы. – Славяноведение, № 6. Москва: ИСл РАН, 61 – 68.
Карпенко 1999: Карпенко, Л. Б. Славянская священная азбука: Семиотический анализ в контексте Библии. Саратов: Изд-во Самар. гуманитар. акад.
Карпенко 2004: Карпенко, Л. Б. Священная азбука Кирилла. Самара: Офорт.
Кипарский 1968: Кипарский, В. О происхождении глаголицы. – В: Климент Охридски. Материали за неговото честуване по случай 1050 години от смъртта му. Ред. Б. Ангелов. София: БАН, 91 – 97.
Прохоров 1992: Прохоров, Г. М. Глаголица среди миссионерских азбук. – В: Труды Отдела древнерусской литературы Института русской литературы. Т. 45. СПб.: АН СССР. Ин-т рус. лит. (Пушкин. Дом), 178 – 199.
Саблина 1999: Саблина, Н. П. Каким богатством мы владеем: Откровенное и сокровенное в славянской азбуке. – Русское самосознание, 1999/6. – Интернет източник: russamos.narod.ru/06-08.htm (посетен на 15.05.2026 г.).
Савельева 1993: Савельева, Л. В. Сакральный смысл славянской азбуки: Напутственно слово Первоучителей славян. – Север. Петрозаводск. № 3, 152 – 158.
Савельева 1994: Савельева, Л. В. Славянская азбука: дешифровка и интерпретация первого славянского поэтического текста. – Проблемы исторической поэтики, № 3, 13 – 31.
Савельева 1998: Савельева, Л. В. К интерпретации славянского буквенного именника как текста. СПб.: СПбГУ (Сер. „Научные доклады“).
Старова: Старова, О. А. (съст.) Фигурные числа. Издательская группа ОСНОВА. – Интернет източник: https://www.e-osnova.ru/PDF/osnova_3_40_7873.pdf (посетен на 15.05.2026 г.).

Стиллвелл 2004: Стиллвелл, Д. Глава 3. Греческая теория чисел. – Математика и её история. Москва-Ижевск: Институт компьютерных исследований. – Интернет източник: https://www.phantastike.com/science/matematika_i_ee_istoriya/djvu/view/ (посетен на 15.05.2026 г.).
Танев 1941: Танев, Т. Българското везмо и Изтокът. София.
Успенский 2005: Успенский, Б. А. О происхождении глаголицы. – Вопросы языкознания, 1, 63 – 76.
Шевалие, Геербрант 1995: Шевалие, Ж., Геербрант, А. Речник на символите. Т. 1. София: ИК „Петриков".
Шевалие, Геербрант 1996: Шевалие, Ж., Геербрант, А. Речник на символите. Т. 2. София: ИК „Петриков".
Chunchich 1995 – 1996: Chunchich, M. The Oldest Croatian Type of Glagolitic Script. – Journal of Croatian Studies (New York), vol. XXXVI – XXXVII, 19 – 53.
Dickson 2005: Dickson, L. E. Polygonal. pyramidal and figurate numbers. – History of the Theory of Numbers. New York: Dover. Vol. 2: Diophantine Analysis., 22 – 23.
Kiparsky 1964: Kiparsky, V. Tschernochvostoffs Theorie űber den Ursprung des glagolitischen Alphabets. – In: Cyrillo-Methodiana. Kőln – Graz, 393 – 400.
Miklas 2007: Miklas, H. Schrift und Bild. Zur Darstellungsfunktion der Glagolica des Slavenlehrers Konstantin-Kyrill. – In: Vom Körper zur Schrift. Eds. M. Schnitter, E, Vavra, H. Wenzel. Sofia: Iztok – Zapad, 45 – 79.
Ohmer 1969: Ohmer, M. M. Elementary Geometry for Teachers. California – London – Don Milas – Ontario. Reading, Addison-Wesley. – Internet source: https://archive.org/details/elementarygeomet00ohme/page/n3/mode/2up (visited on 15.05.26)
Sambunjak 1998: Sambunjak, Sl. Gramatozofija Konstantina Filozofa Solonskoga. Hipoteza o postanku i značenju glagoljice. Zagreb: Demetra.
Samilov 1970: Samilov, M. Das glagolitische Alphabet. Das heidnische und christliche Slaventum. – In: Acta II Congressus internationalis historiae Slavicae Salisburgo-Ratisbonensis anno 1967 celebrati. Eds.W. Hensel et al. Wiesbaden 1970 (= Annali instituti slavici VI), 98 – 104.
Vynke, Detrez 1992: Vynke, F., R. Detrez. De l' Origine et de la Structure de l' Alphabet glagolitique. – Orientalia lovavaniensia periodica, No. 23, 219 – 250.
Weisstein: Weisstein, Eric W. Figurate Number. – Internet source: https://mathworld.wolfram.com/FigurateNumber.html.

THE LANGUAGE OF SACRED GEOMETRY IN THE GLAGOLITIC SIGNS OR, ON THE SEMIOTIC CODE OF CONSTANTINE-CYRIL'S MISSIONARY SCRIPT

Tatyana Ilieva
Cyrillo-Methodian Research Centre – Bulgarian Academy of Science
"St. Cyril and St. Methodius" University of Veliko Tarnovo

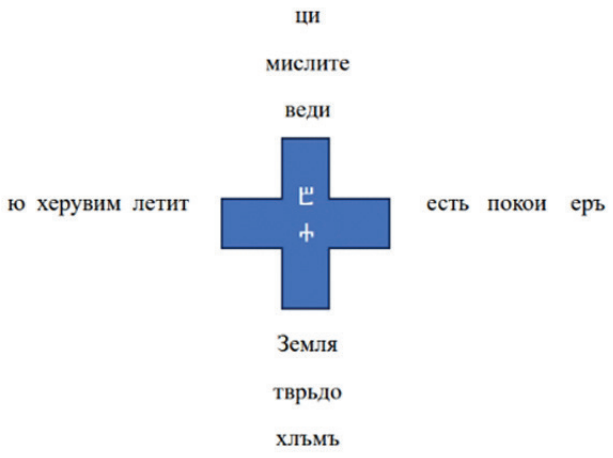
Abstract

I adhere to the idea that Constantine-Cyril the Philosopher invented a script which is original in its conception although not free from the influence of the preceding Middle Eastern culture, which became an inexhaustible source of inspiration to him. Thus the writer of this publication sets up her own hypothesis about the script inventor's creative approach to elaborating the system of signs of the first Slavonic alphabet and the method of sign formation used there. She presents her own generative Glagolitic model (which she calls a Glagolitic matrix) which recreates them by mentally superimposing the Glagolitic signs one upon the other (in their abstract invariant form). The complex figure thus formed includes besides the three constructive elements formulated by G.Chernohvostov (a cross, a triangle and a circle) also an organizing centre, a ray, a square, a rhomb and a spiral, each one with its definite symbolic meaning, based upon a millennial cultural tradition and given a new meaning in the context of Eastern Christianity, whose products are the inventor of the Glagolitic script and his creation.

According to the researcher's definition the Glagolitic generative model is no simple geometrical construct but a conventional and abstract image of the universe. Each Glagolitic sign generated in it has not only a sound and numerical meaning but also a conceptual one, the semantics of its form being based on the combination of semantically charged elements.

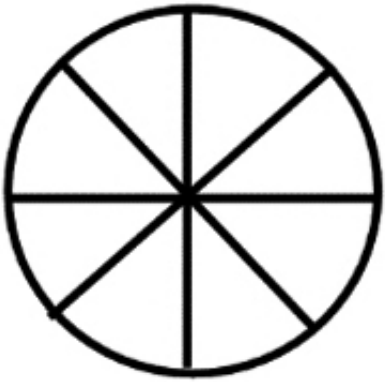
Keywords: Script, Constantine-Cyril the Philosopher, Glagolitic alphabet, semiotics, sacred geometry.

Илюстрации към статията на Татяна Илиева – „Езикът на сакралната геометрия в глаголическите знаци или, За семиотичния код на Константин-Кириловото мисионерско писмо“, стр. 334 – 368.

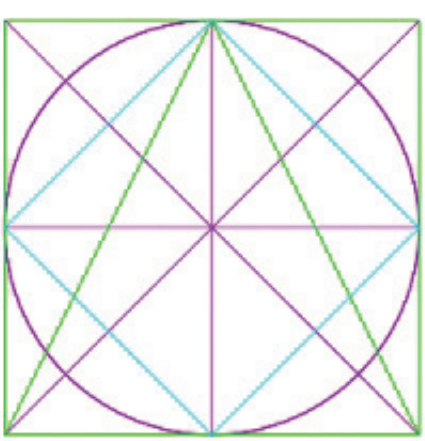

Модел на Вселенския кръг според Л. Б. Карпенко,
в който ♈ е един от знаците, образуващи основните опозиции в него

Схема 1.

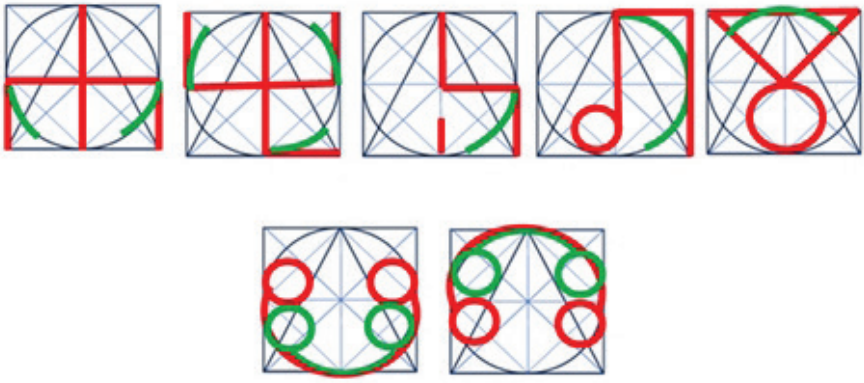
Фиг. 1.

Фиг. 2. Модел на Татяна Илиева.

Фиг. 3.

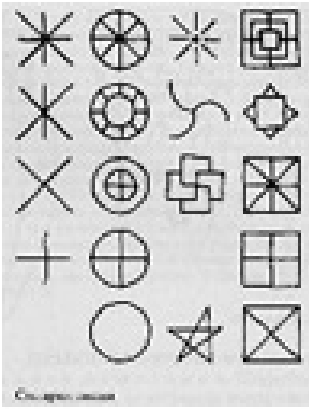

Фиг. 4. Оптимизация на модела „Йончев“ – примери.

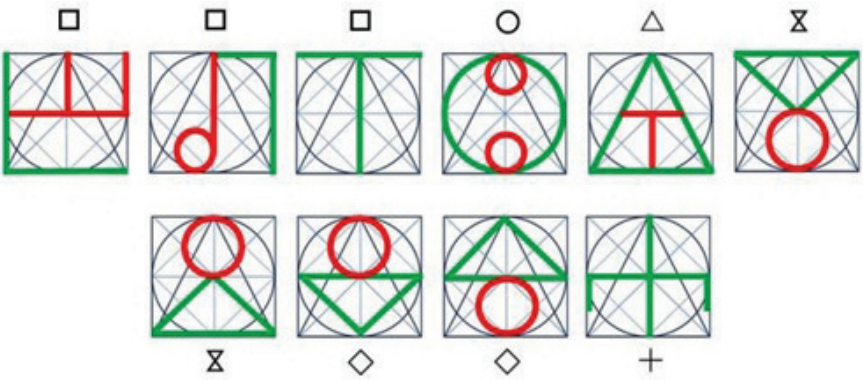
Легенда:

Очертания на буквите в глаголическия генеративен модел на Васил Йончев.

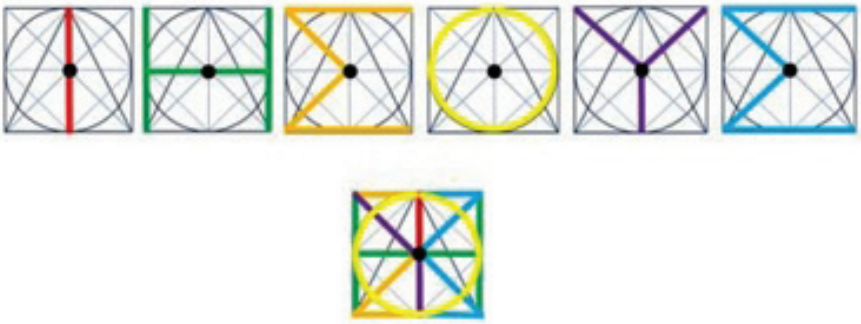
Очертания на буквите в глаголическия генеративен модел на Татяна Илиева.

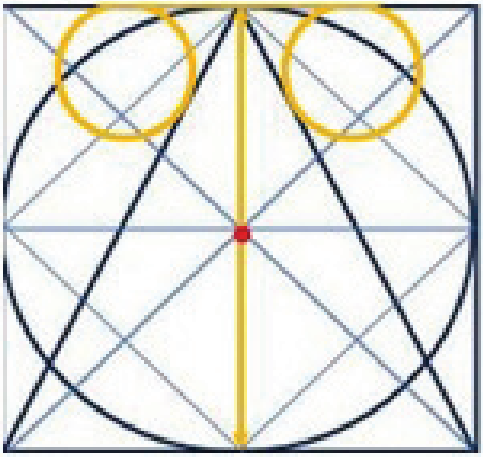
Фиг. 5.

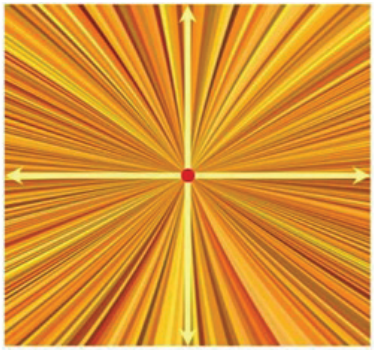
Фиг. 6. Разкриването на матрицата през глаголическите букви.

Фиг. 7. Името на универсалния човек в глаголическата матрица и нейното изграждане на тази база.

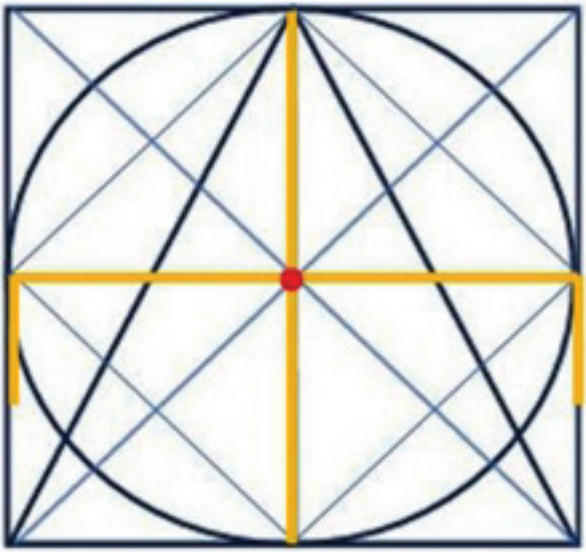
Фиг. 8.

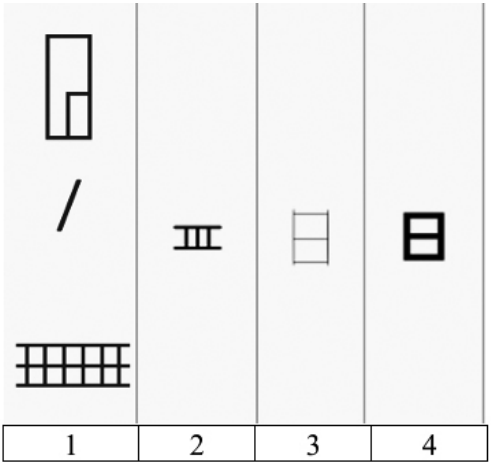
Първа глаголическа синтагма

единици	ⰰ^{1}	Генезис
десетици	Ⱆ^{10}	Христов век
стотици	ⰱ^{100}	Милениум
хиляди	ⰰ^{1000}	Есхатон
безброй	ⰵ^{10000}	Еон

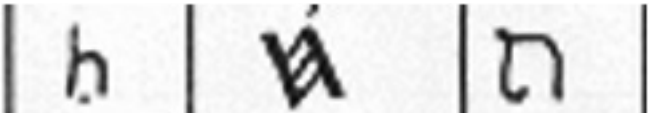
Фиг. 9. Тайната на мирозданието. Иже^{10} и Азъ – световната ос и световният полюс.

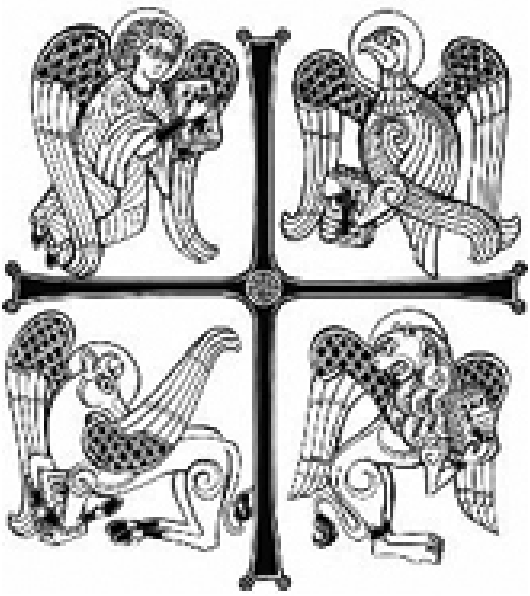
Фиг. 10.

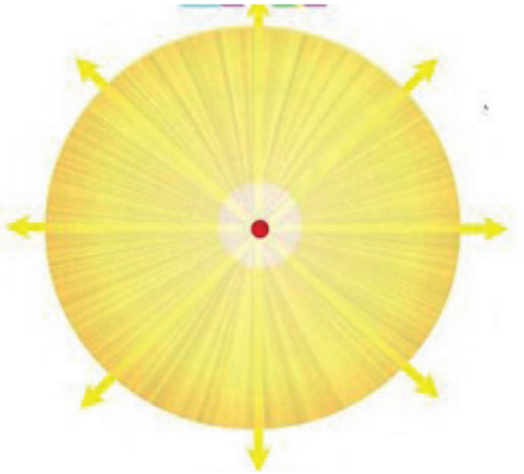
Фиг. 11.

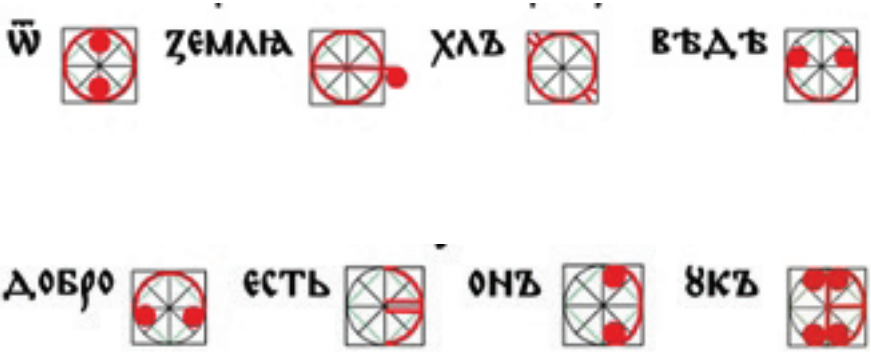
Фиг. 12. Развой на буквата ХЕТ в староеврейското писмо.

Фиг. 13.

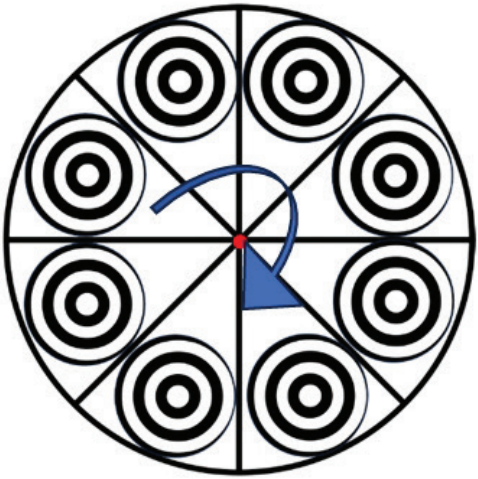
Фиг. 14.

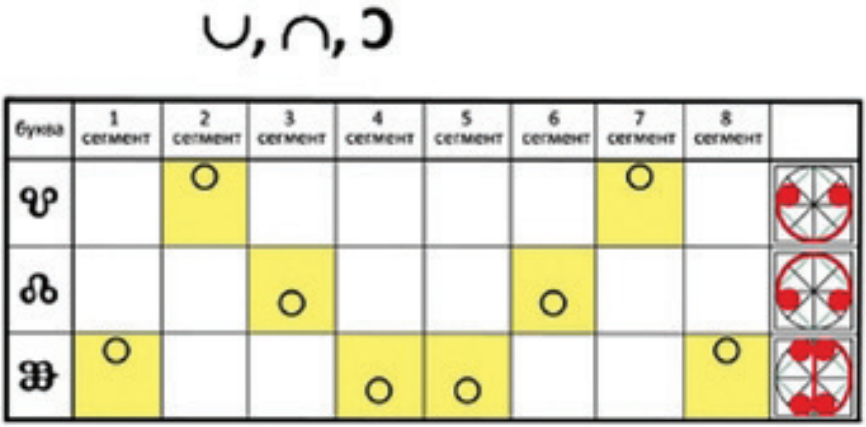
Фиг. 15 – 17.

Фиг. 18.

Фиг. 19. Колелото на времето. Елементът спирала.

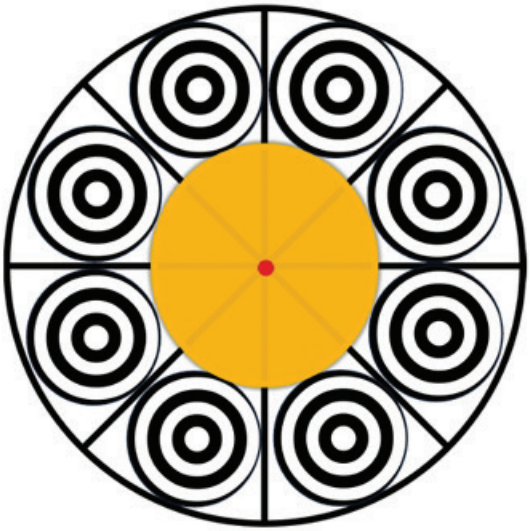
Фиг. 20. Букви, чиято конструкция формира колелото на времето и глаголическата матрица.Колелото на времето. Елементът спирала.

Фиг. 21.

Фиг. 22.

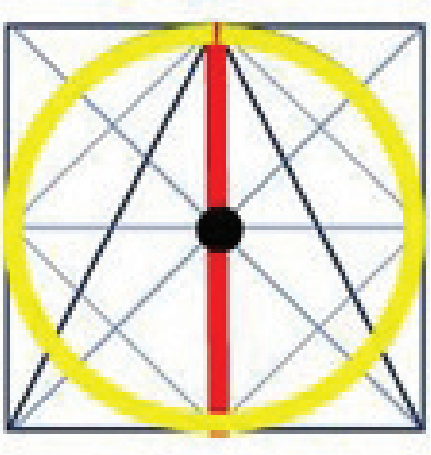

Фиг. 23. Семето и Цветето на живота. Откровението на Богородица.

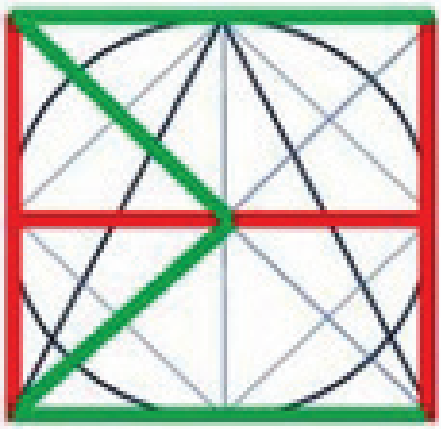

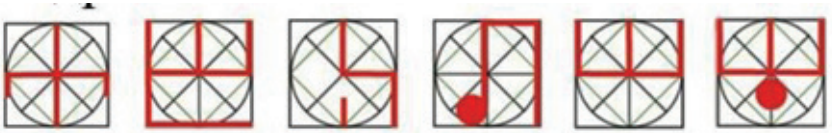
Фиг. 24 и 25.

Фиг. 26.

Фиг. 27.

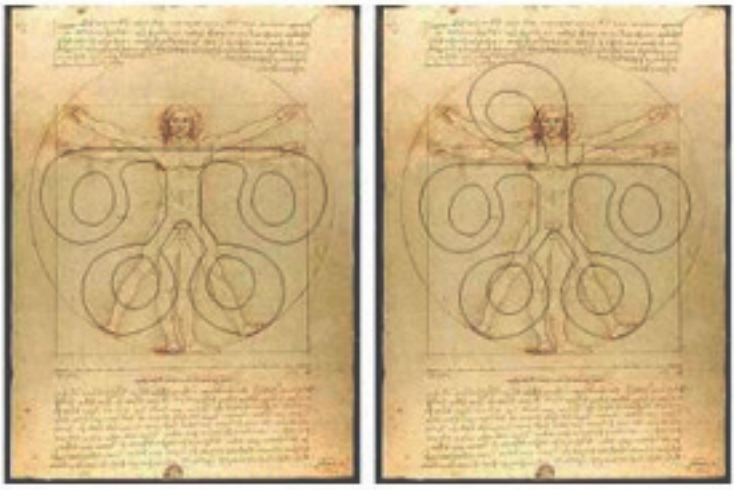
Фиг. 28.

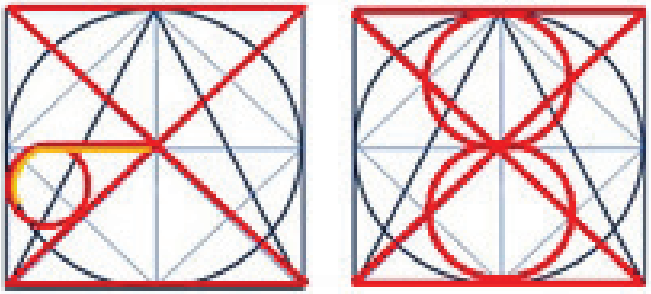
Фиг. 29.

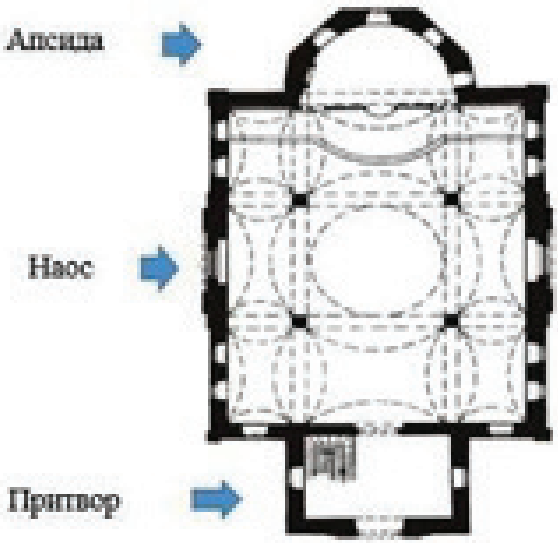
Фиг. 30.

Фиг. 31.

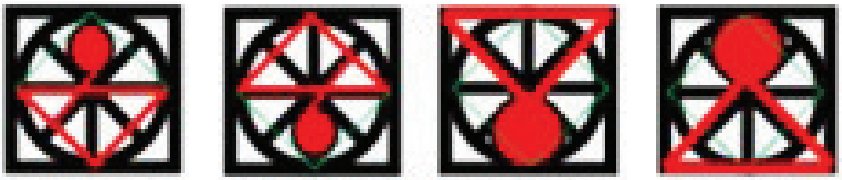
Фиг. 32.

Фиг. 33.

Фиг. 34.

Фиг. 35.

Фиг. 36.

Фиг. 37.